№ 93 ՈՒՐԲԱԹ 2 ՄԱՅԻՍԻ

1914
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՄԱՅԻՍԻ № 93

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ՄԻԱՅՆ ՏԱՍՆ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak".
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
[illegible]
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են խոշոր տողի համար 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէ՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 7 ՌՈՒԲ.

[illegible]

ԿԸ ՏՐՎԻ ՁՐԻ ... [illegible]

ԱՊՐԻԼԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

«ՄՇԱԿ» ԼՐԱԳՐԻ ԳՐԱՇԱՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԸ խորին վշտով յայտնում է իր ընկերոջ ... [illegible]

ԼԵՒՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Թաղումը տեղի է ունեցել նոյն ամսոյ ապրիլի 26-ին

[illegible]

ԵԿԱՏԵՐԻՆԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ապրիլի 29-ին: Ամբիծքն այսօր, երեկոյեան ժամը 7-ին: Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, շաբաթ, մայիսի 3-ին, առաւօտ. ժ. 10-ին բնակարանից (Մուշտայիդսկի պեր. № 11) դէպի Թանդոյեան ս. Աստուածածնի եկեղեցին՝ Միխայլովսկի պր. վրա: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը: 395.

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԼՈՒԲ

Կախէտինսկայա փող. № 1, սեփ. տուն
Ուրբաթ, մայիսի 2-ին,
ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
Ի պատիւ հայ բեմի վաստակաւոր դերասան
ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆԻ
40-ամեայ բեմական գործունէութեան.
Կը ներկայացվի

I

ՊԷՊՕ կօմեդիա Սունդու-կեանի, 3. րդ գործող.

II

ԷԼԻ ՄԷԿ ԶՈՀ կօմեդիա Սունդու-կեանի, 3. րդ գործ.

Տեղերի գները 50 կ.—2 ռուբ.
Հիւրերը համաձայն ընդհ. հիմունքների:
(ա.օ.) առ. 396. 2—2

ՑԻՐԿ

Փ. ԻՒՊԱՏՕՎԻ

Միխայլօվսկի պր. № 189, Մուշտայիդի մօտ:

Այսօր, ուրբաթ, մայիսի 2-ին, տեղի կունենայ խոշոր ծաղրածուական ներկայացում, մասնակցութեամբ բոլոր ծաղրածուների, չէկերի, կլոունների, հումորիստների և այլն: Օրվայ չարիքի շուրջը խօսող եռամեայ-էկցենտրիկներ Բօլէտաները կը ծիծաղեցնեն այսօր հասարակութեանը իրանց սրամիտ համարներով: Ուրախ տրամադրութիւն առեղծող չէկ Ձիտոնը այսօր հօմէրական ծիծաղ կառաջացնէ հասարակութեան մէջ: Առաջին անգամ Թիֆլիսում՝ այսօր կը դրվի մեծ բալէտ. սոլո կը պարէ ցիրկային բալէտի աստղ՝ օր. Ելենա Իւպատօվան: Այսօր մասնակցում են նոյնպէս՝ ակրօբատներ Բոսսինիները, ապօնալին ժօնգլէրներ Կանկօվսկիները:
Հետաքրքիր! Գալիս է աշխարհահռչակ նշանաւոր ... [illegible]

Ցիրկի վերատեսուչ՝ Փ. Իւպատով
Կառավարիչ՝ Լ. Խուսնդաձէ
առ. 398. 1—1

ԲԺԻՇԿ
Մ. Կ. ՄԱՐՈՒՔԵԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ
Սիֆիլիս, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւններ:
Սրսկում «606»-ի և «914»-ի:
Ընդունելութիւն (առ. ժ. 1—2
(եր. ժ. 5—8
Ելիզաւէտինսկայա փ. № 39. տ. Ջաղէթեանի:
Տելէֆօն № 9—17.
(չ.ու.կ.) առ. 901. 100—68

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է ՇՈՒՏԱՓՈՅԹ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Երևանի նահանգի ազգաբնակութեան հասած աղէտը այգիների և ցանքսերի ցրտահարութիւնից, ինչպէս անցեալ անգամ ևս ասացինք, պէտք է գրաւէ մեր խորին ուշադրութիւնը:

Երբ պատահում է մի աղէտ, աղէտեալները սովորաբար կորցնում են իրանց գլուխը և մատնվում են յուսահատութեան ու լքման:

Հեռու մեզանից յուսահատութիւնը և լքումը:

Եւ մեր՝ ոչ. փտած վայրերի բանիմաց ու ինտելիգենտ հասարակութեան, ինչպէս և մամուլի ու հասարակական գործիչների գլխաւոր բարոյական պարտականութիւնն է թոյլ չը տալ, որ յուսահատութիւնը և լքումը տիրի աղէտեալ ժողովրդի վրա, մտածել, որոնել, գտնել այն միջոցները, որոնցով կարելի է անմիջապէս, շուտափոյթ օգնութիւն հասցնել աղէտեալներին, և այնպիսի օգնութիւն, որ հնարաւորութիւն տայ ժողովրդին դիմանալ աղէտի հետևանքներին և քիչ-քիչ կազդուրվել նրա հարուածներից:

Թէև աղէտին ենթարկվել է դաշտային ազգաբնակութիւնը, որովհետև ոչնչացել են դաշտերի վրա գտնվող այգիները և ցանքսերը, բայց մեծապէս տուժելու է և լեռնային ժողովուրդը, որ իջնում էր և այդ այգիներում, ցանքսերում աշխատելով՝ իր օրական պարէնը ճարում: Հետևաբար, փտավել է թէ լեռնային և թէ դաշտային ժողովուրդը. ուրեմն աղէտը համատարած է, համաժողովրդական է:

Եւ իբրև համատարած, համաժողովրդական աղէտ, ամենից առաջ պետութեան վրա է պարտականութիւն ընկնում հասցնել աղէտեալ ազգաբնակութեան օգնութիւն, որովհետև մասնաւոր, հասարակական և մանաւանդ բարեգործական հողի վրա դրված օգնութիւնը չէ կարող որևէ օգուտ բերել, քանի որ օգնութիւնը շուտափոյթ պէտք է լինի և արմատական, քանի որ մօտ 5—6 միլիոնի օգնութիւն է հարկաւոր, իսկ հանգանակութեամբ անկարելի է այդքան գումար հաւաքել, այն ևս շուտ:

Սահղծելով հասարակական աշխատանքներ, հայթայթելով սերմացու գիւղացիներին, բանալով նրանց համար կրեդիտ, տալով անվերադարձելի օժանդակութիւն, չը պահանջելով առայժմ հարկերը, պետութիւնը կարող է ամոքել աղէտի հետևանքները և հնարաւորութիւն տալ գիւղացիներին կազդուրվելու:

Այդ նպատակով և մաքով միջնորդութիւն պէտք է յարուցանել բարձր իշխանութեան, այն է փոխարքայի առաջ:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

30 ապրիլի

ԼԻՎԱԴԻԱ.—Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց մեկնել Սիմֆէրոպոլի ուղղութեամբ, կանգ առաւ մի ժամից աւել Սարլի գիւղում, հետաքրքրվեց գիւղական կեանքով, ընդունեց աղ ու հաց քաղաքային ինքնավարութեան ներկայացուցիչներից: Այնուհետև շարունակելով իր այցը նահանգում, ժամը 4½-ին Թագաւոր Կայսրը վերադարձաւ:

ԼԻՎԱԴԻԱ.—Ապրիլի 29-ին կայսերական «Շտանդարտ» զբօսանաւի վրա Բարձրագոյն Պալատի կողմից նախաճաշ տրվեց ի պատիւ Թիւրքաց արտակարգ պատուիրակութեան: Նախաճաշին հրաւիրված էին պատուիրակութեան անդամները և Թիւրքաց զբօսանաւի նաւապետը և օֆիցէրները: Հրաւիրվածներին ընդունում էր Ն. Կ. Մ. ֆլագադիւտանտ գեն.-ադ. Նիլօվը: Նախաճաշին գեն.-ադ. Նիլօվը բաժակ առաջարկեց Նորին Մեծութիւն սուլթանի կենացը: Արտաքին դեսպան Թալէաթ-բէյը բաժակը բարձրացրեց Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրի կենացը: Նախաճաշի ժամանակ նուագում էր պալատական գնդի երաժշտախումբը:

Ցերեկով պատուիրակութիւնը այցելութիւններ գործեց Մեծ Իշխաններին և Մեծ Իշխանուհիներին, որոնք բնակվում են Ղրիմի հարաւային ափին:

Երեկոյեան Թիւրքաց զբօսանաւի վրա տեղի ունեցաւ ճաշ հրաւիրված անձերի ներկայութեամբ:

Ապրիլի 30-ին զբօսանաւը խարիսխը վերցրեց:

ԿԻԵՎ.—Կայարանամերձ պօստային բաժանմունքից պօստային դրամական փաթեթներ կենտրօնական գրասենեակը տանելիս երկու նամակատարները կարեցին պայուսակները և, յափշտակելով 32,000 ռուբլի, անյայտացան:

ԿԱԶԱՆ.—Քաղաքի թիւրքական մասում հրդեհը ընդգրկեց չորս թաղամաս: Շատ աղքատ մարդիկ մնացին անապաստան:

Գիշերվայ ժամը 1-ին, երբ հրդեհը թիւրքական մասում հանգել էր, մերձակայ թաղերից երկուսում բռնկվեց նորը: Ընդամենը այրվեցին 86 տուն:

ՆԻԿՕԼԱՅԵՎ.—Արդարադատութեան մինիստրը մեկնեց Խերսոն:

ԼՈՆԴՈՆ.—Համայնքների պալատ. Պօնսօնբին հարցրեց՝ մտադիր չէ՞, արդեօք, Անգլիան, նկատի առնելով շահի թագադրութեան մօտենալը, պնդել, որպէսզի ռուսաց զօրամասը դուրս երնէ Հիւսիսային Պարսկաստանից ի կատարումն քանիցս լսված խոստումների, որպէսզի շահը կարող լինի թագն ընդունել իբրև երկրի տէրը, իբրև գերիշխան: Էկլէնդը պատասխանեց, որ ռուսաց կառավարութիւնը արդէն սկզբում հաւաստիացում տուել է Պարսկաստանում գտնվող ռուսաց զօրքերի վերաբերութեամբ. այդ հաւաստիացումների իրական ապացոյց հանդիսանում է վերջերս 2600 զինուորի՝ Կազվինից և 500 զինուորի՝ Թաւրիզից հեռանալը, սակայն հազիւ թէ կարելի լինի սպասել, որպէսզի ռուսական բոլոր զօրքերը անմիջապէս հեռացվեն երկրից, մինչև որ պարզ չը լինի թէ՝ այդ քայլից յետոյ Հիւսիսային Պարսկաստանում չեն առաջ գայ այնպիսի անկարգութիւններ, ինչպէս եղաւ վերջերս Հարաւային Պարսկաստանում:

Ապրիլի 29-ին Գէրկօմէրի պատկերը փչացնող սուֆրաժիստուհի Ակսէլը դատապարտվեց կէս տարով բանտի:

ՎԻՍԲԱԴԷՆ.—Վիլհէլմ կայսրը հրովարտակ հրատարակեց, որի մէջ ուրախութիւն է յայտնում Էլզաս-Լօտարինգիայի ազգաբնակութեան հաւատարիմ հպատակութեան ու հայրենասիրական տրամադրութեան առիթով, որոնք արտայայտվեցին այն ժամանակ, երբ կայսրը ներկայ էր պետական հողերում:

ԹԷՕԴՕՍԻԱ.—Ծովային ուժեղ փոթորիկ է:

ՎԷՐԱԿՐՈՒԶ.—Տէմպիկօյից եկած շոգենաւի ճանապարհորդների պատմելով, ապրիլի 27-ին ֆեդէրալիստները հեռացել են Տէմպիկօյից, որ գրաւել են սահմանադրականները:

ԱԹԷՆՔ.—Կօրֆուից տեղեկացնում են, որ եպիրոսցիների պատգամաւորների և միջազգային վերահսկիչ մասնաժողովի անդամների խորհրդակցութիւնները առաջ են գնում աջողութեամբ:

ՀՌՕՄ.—Կառավարութեան խոստացած զիջումների պատճառով ծխախոտի մենավաճառման գործադուլ բանւորների ագիտացիօն կօմիտէտը հարցի ձեռնարկեց, թէ կողմնակից են, արդեօք, բանւորները գործադուլը դադարեցնելուն, որ տևում է արդէն երեք շաբաթ: Գործադուլ բանւորների թիւն է 18,000:

ՕԼԴԷՐՇՕՏ.—Օդում ընդհարվեցին երկու զինուորական բիպլան: Երկուսն էլ ջարդվեցին, կապիտան Անդէրսօնը և մեքենավարը սպանվեցին, միւս բիպլանի վրա գտնվող պօրուչիկ Վիլսօնը ծանր վիրաւորված է:

ՎԱՐԱՐՈՒՄՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

29 ապրիլի

ԿՕԼՕԳՐԻՎ.—Ունժայի ջուրը բարձրանում է: Քաղաքի ցածր մասերը ջրի ճնշումից փլվում են:

ՏԻՒՄԷՆ.—Տօբոլի վարարումից Կրեչէտինի շրջանի բոլոր գետամերձ գիւղերը ջրի տակն են մնացել:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Տօբոլի նահանգապետը ներքին գործերի մինիստրութեան հաղորդում է, որ Տօբոլի և նրա վտակների անսովոր վարարումից ջրի տակն են մնացել Եալուտորովսկի և Կուրգանի ցածր մասերը և ջրափնեայ մի քանի գիւղեր: Մարդկային զոհերի և մեծ քանակութեամբ անասունի կորստեան լուրերը տակաւին չեն ճշդվում: Կուրգանի գաւառում նախնական օգնութիւնը կազմակերպել է Կարմիր Խաչի կօմիտէտը: Ապրիլի 30-ին մեկնում է նահանգապետը հեղեղված վայրերը:

ՍՕԼԻԿԱՄՍԿ.—Ուսօլկի չեղած վարարումից քաղաքի ցածրավանդակ մասերը ջրի տակն են:

ԿՐԱՍՆՕՈՒՖԻՄՍԿ.—Ուֆայի վարարումից քաղաքի ցածր մասը և ամբողջ արդիւնաբերական թաղամասը ջրով է ծածկվել: Գաւառի մի քանի տեղերում նոյնպէս վարարումներ են:

ԵԿԱՏԵՐԻՆԲՈՒՐԳ.—Իսէթայի վարարումից երկաթուղային արհեստանոցները ջրի տակն են:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՊԷՏՔ Է ՊԱՏՐԱՍՏ ԼԻՆԵԼ

I

Մեր նախորդ յօդուածում" ի միջի այլոց՝ ասել էինք, որ՝ հակառակ մեր լաւատեսութեան՝ Թիւրքիայի հայը կարող է անակնկալների հանդիպել:

Հայկական հարցի շուրջը տարաձայնութիւններ չը կան. և եթէ հաւատանք հեռագրական տեղեկութիւններին, գեներալ տեսուչներն էլ ընտրված են: Սրանց լիազօրութեան և գործունէութեան մանրամասնութիւնները մշակելիս գուցէ տարաձայնութիւններ ծագեն, բայց բանը կը վերջանայ փոխադարձ զիջումներով:

Եթէ քննադատական աչքով նայելու լինենք հայկական ռեֆօրմների ծրագրին, կը տեսնենք, որ նա շատ հեռու է թիւրքահայերի ոչ միայն քաղաքական պահանջներին գոհացում տալուց, այլ և քաղաքացիական ու մարդկային պահանջներին:

Այդ բանը գիտեն ծրագիրը մշակող և ստորագրող պետութիւններն ևս, որպէս և այն, որ այդ ծրագիրը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ յուզված մտքերը հանդարտեցնելով ժամանակ վաստակելու միակ միջոց:

Ներկայ պայմաններում ընդհանուր մտահոգութիւն պատճառողն այն է, որ այժմ մի տեսակ տենդային հապճեպով տեղի են ունենում վեհապետների և խոշոր դիւանագէտների հանդիպումներ ու խորհրդակցութիւններ: Սրանց հետ զուգընթաց խօսում են պետութիւնների նոր համաձայնութիւնների մասին՝ մի կողմից, դաշնակցական կամ համաձայնական պայմանագրութիւնները մշակելու և փոխադարձ յարաբերութիւնների սահմանները պարզելու մասին՝ միւս կողմից:

Այս բոլորը ոչ մի կասկած չեն թողնում, որ քաղաքական մթնոլորտը այնքան էլ զերծ չէ պայթուցիկ ամպերից, որպէս աշխատում են հաւատացնել:

Ի նկատի պէտք է առնել նաև այն, որ ամեն ինչ դառնում է Թիւրքիայի շուրջը, որ Թիւրքիան էլ՝ իր հերթին՝ զօրք է ուղարկում Կովկասի սահմանները, ռազմական նաւեր է գնում, Բօսֆորն ու այլ դռներն ամրացնում է: Եթէ հաւատանք, որ Թիւրքիան դրամական այնքան սուր տագնապի մէջ է, որ զօրքը ամիսներով ռոճիկ չի ստանում, այն ժամանակ դիւրին կը լինի գուշակել, որ այդ ահագին զոհաբերութիւնները չեն արվում առանց լուրջ պատճառի:

II

Յօդուածիս առաջին գլուխը նուիրեցինք այն բոլոր երկիւղալի նշաններին, որոնցից վառօդի հոտ է գալիս:

Բայց քանի որ թնդանօթը դեռ չի խօսել, Հայաստանում լուրջ անկարգութիւններ չեն կարող պատահել:

Իսկ եթէ այդ պողովատի կոկորդից հնչելու լինի այն սարսափելի խօսքը, որ կոչվում է պատերա՞զմ...

Եթէ քաղաքական հանգամանքներն այնքան բարդանան, որ պատերազմ ծագի, դրանով Թիւրքիայի ձեռքի կապանքները՝ իր հայ հպատակների վերաբերմամբ՝ կը քակվեն, մանաւանդ որ այդ պատերազմը կը լինի Թիւրքիայի բաժանման ազդանշանը: Կանգնելով իր գերեզմանի ափին, Թիւրքիան բնականաբար կը դառնայ աւելի անողոք, աւելի արիւնռուշտ դէպի իր քրիստոնեայ հպատակները և անպատճառ կուզենայ նրանց էլ իր հետ գերեզման տանել:

Երբ օսմանեան պետութիւն կոչվող պառաւ ու փտած կաղնու տապալումը անխուսափելի դառնայ, հայ ժողովուրդը չը պէտք է մոռանայ, որ անկման դէպքում ինքն էլ նրա ծանրութեան տակ ճզմվելու նուազագոյն վտանգի տակ պէտք է գտնվի:

Իսկ նուազագոյն վտանգով կարող է ազատվել այն դէպքում միայն, եթէ վաղօրօք պատրաստված լինի նրան և ձեռք առած ինքնապաշտպանութեան բոլոր հնարաւոր միջոցները:

Ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առած ունե՞նք կամ ձեռք առնում ենք...

Ո՛չ. մենք գոնէ չենք տեսնում, չենք լսում:

Ընդհակառակը մենք տեսնում ենք անմիտ պայքար, խռովութիւն, գժտութիւն, խարդաւանք և նման վարմունքով անզամ բնական ուժերի ջլատում:

Այն ժամանակ, երբ քիւրդ շէյխերը, բէյերը, աղաները, որոնց մենք կիսավայրենի անունն ենք տալիս, քիւրդ ամբոխին զինում են նոյնիսկ փնդացիրներով, մեր քաղաքակրթված փաշա փրկիչները միայն ու միայն հետամուտ են օսմանեան պարլամենտում, ազգային ժողովում և այս կամ այն դպրոցում կամ հաստատութեան մէջ պաշտօններ ձեռք բերելուն: Իրաւ, սրանք էլ զինում են հայ ամբոխին, բայց զինում են ոչ թէ փնդացիրներով, այլ մահակներով, և ոչ թէ օտար թշնամու դէմ, այլ հայի դէմ:

Ի տես այս բոլորի՝ երբ, խորապէս վշտացած, մենք սրանց յիշեցնում ենք իրանց վարմունքի դատապարտելիութիւնը և վտանգաւորութիւնը, մեզ անուանում են ապերախտ, երկպառակող և այլն և այլն:

III

Մենք այժմ կանգնած ենք մի շատ լուրջ հարցի առջև, այն է՝

Ուզո՞ւմ ենք որպէս ազգ ապրել:

Այս հարցը պահանջում է արագ և վճռական լուծում:

Ապրելը (ի հարկէ մեր խօսքը քաղաքականապէս ապրելու մասին է) ունի իր զանազան ձևերը: Հրապարակի վրա գտնվող երեք հայ կուսակցութիւններից իւրաքանչիւրը հայի ապրելու ձևի մասին իր դաւանանքն ունի, որի արտայայտիչը հանդիսանում է իր ծրագիրը:

Սակայն այդ տարբեր դաւանանքները կարող են բաղխվել միմեանց հետ այն ժամանակ միայն, երբ Թիւրքիայի հայը ձեռք բերած լինի իր ապրելու իրաւունքը: Մինչ այդ՝ կուսակցական կռիւները, տարիների ընթացքում նրանց մէջ թագաւորող անտագօնիզմը ոչ մի միտք չունեն: Այդ բոլորը նման են դատարկ դոյլով դատարկ հորից ջուր հանելու և դատարկ կարաս լցնելու զուր աշխատանքի:

Երևակայեցէք երեք եղբայրներ, որոնք եկել են մի կտոր հող ձեռք բերելու, բայց դեռ ձեռք չը բերած՝ կռւում են այն մասին թէ ի՛նչ պէտք է ցանեն և ի՛նչպէս պէտք է ցանեն:

Այդ տեսակէտից դատելով, մենք գալիս ենք այն եզրակացութեան, որ մինչև Թիւրքահայերի քաղաքականապէս ապրելու իրաւունք ձեռք բերելը՝ կուսակցութիւնների միութիւնը, միմեանց ձեռք մեկնելը իր մէջ ոչ մի նսեմացուցիչ բան չի պարու-

նակում։ Ընդհակառակը՝ նման միութիւնը առաջ կը բերի բաւական պատկառելի ոյժ, որը մի կողմից երկիւղ կազդի թշնամուն, միւս կողմից հաւատ ու վստահութիւն կը ծնեցնի ժողովրդի մէջ։

Տողերիս գրողը դեռ 90-ական թւականներում, հանդիսատես լինելով կուսակցական տգեղ պայքարներին, նրանց շրջաններում և երբեմն մամուլի մէջ—ի հարկէ՝ տող ընդ մէջ—միշտ այդ տեսակէտն է պաշտպանել և իր թոյլ ձայնով միութեան կոչ արել։ Ո՞վ քարոզեց այդ գաղափարը 95—96 թ. թ. ձեռագիր բրօշիւրներով, ո՞վ շեշտեց «Միութիւն» թերթի անհրաժեշտութիւնը. Թող պատասխանեն նրանք, որոնք յիշողութիւն ունեն։

Երկպառակութիւնը ցանկալի է նրանց, որոնց արհեստն է պղտոր ջրում ձուկ որսալ, իսկ ապահովութեան համար ազգային գործչի և հայրենասէրի դիմակի տակ թագնվել։

Բայց ժամանակ է, որ հանգիստ թողնենք սրանց։ Ժողովուրդն արդէն զգուշութեան նշաններ է ցոյց տալիս, և սիրելի է մեզ հաւատալ, որ հայրենասիրութիւնը այնքան անկեղծ կը լինի ժողովրդի սրտում, որ այլ ևս թակարդի մէջ չի ընկնի, որ նա առաջինը՝ ինքը կը միանայ ինքն իրան փրկելու համար։

Միութեան անհրաժեշտութեան մասին այս էջերում մենք շատ ենք կարդացել։ Նա ամենքից՝ առանց բացառութեան՝ ըմբռնելի ու ընդունելի գաղափար է։ Այդ գաղափարի անհրաժեշտութիւնը հէնց նրա մէջ է, որ նրա մէջ է կայանում հայ ժողովրդի ֆիզիքական և բարոյական ոյժը։

Չը պէտք է մոռանանք, որ հայկական ռէֆօրմների հարցի նպաստաւոր լուծման որքան նպաստեց Ռուսաստանի հզօր միջամտութիւնը և միւս պետութիւնների աջակցութիւնը, նոյնքան նպաստեց և ամբողջ հայ ազգի միացեալ ցանկութեան փաստը յանձին Վեհ. Կաթողիկոսի և նրա զգօն ներկայացուցչի՝ Պ. Նուպար փաշայի, որոնք հայ ազգի ցանկութիւններն այնքան արժանավայել կերպով քաղաքական բարձր շըրջաններին ներկայացնելու և պաշտպանելու անգնահատելի ընդունակութիւնն ունեցան։

IV

Քիչ վերն ասացինք, որ ինքնապաշտպանութեան հարցը պահանջում է արագ և վճռական լուծում։

Պէտք է պատրաստվել և պատրաստ գտնվել կրիտիկական րօպէների համար։

Ի հարկէ՝ ապստամբական կամ նախայարձակ լինելու մտքից մենք հեռու ենք։ Ինքնապաշտպանութիւն, և ուրիշ ոչինչ։

Թերևս գիտակից և աւելի ճեռնհաս շըրջաններում այս հարցն արդէն քննուել է կամ քննվում է։ Աւելի լաւ։ Ցամենայն դէպս մի աւելորդ ձայն, որպիսին է այս տողերի գրողինը, որքան էլ թոյլ լինի, ոչ մի վնաս չի բերի։

Տասնեակ տարիների ընթացքում մի քանի անգամ կրկնվող դէպքերը ցոյց տւին, որ Թիւրքիայի հայը ոչ միայն պատրաստված չէ եղել որևէ շարժման համար, այլ և զուրկ է եղել ինքնապաշտպանութեան տարրական միջոցներից։ Ժողովրդին մորթում էին ոչխարի նման, և չը կար մէկը, որ գրպանում դանակ ունենար։ Չը խօսենք Բանկ Օտոմանի շէնքից նետվող ռումբերի մասին։

Մեր խօսքը կրակի առաջ գտնվող ժողովրդի մասին է, այլ ոչ ռումբերի ետև թագնվող հերոսների։

Գուցէ քաղաքական պայմաններն այնպէս դասաւորվեն, որ Թիւրքահայի լինել թէ չը լինելը կախված լինի նրա ինքնապաշտպանութիւնից։

Մեր բոլոր երկիւղը հիմնված է պատմութեան հաւանականութեան վրա։ Վերջին պարագայումն է միայն, որ Թիւրքահայի գոյութիւնը կը վտանգվի, որպիսի պարագայում Թիւրքիայից դուրս գտնվող հայերը, մանաւանդ Կովկասի հայերը անտարբեր մնալ չեն կարող։

Բայց նախօրօք պէտք է երաշխաւորվել Ռուսաստանի համաձայնութեամբ կամ հաւանութեամբ։

Որ Կովկասի հայերը ռուսական զօրքի շարքում և նրա դրօշակի տակ կը կռւեն հայի դարաւոր դահճի՝ Թիւրքիայի դէմ, դա կասկածից դուրս է։ Բայց մինչև որ Ռուսաստանը կը գրաւի հայկական նահանգները, ճանապարհների հաղորդակցութեան բացակայութեան պատճառով շաբաթներ և գուցէ ամիսներ տևեն։ Իսկ այնտեղ կատարելագործված զէնքերով զինված մահմեդական խուժանը իր դժոխային գործը կը կատարի ընդդէմ անպաշտպան և միանգամայն անզէն հայերի։

Եւրոպական այս կամ այն պետութեան սաստումը Բ. Դրան և նրա վրա պատասխանատուութեան պարտականութիւն դնելը դատարկ բաներ են։

Մնում է, որ մենք ինքներս մեր գլխի ճարը տեսնենք։

Ով որ հայկական բարենորոգումների հարցը յանուն ազգի սկսեց այնքան խելացի զգուշութեամբ և դիւանագիտական մեծ հմտութեամբ, նա էլ պիտի շարունակի իր սրբազան առաքելութիւնը։

Իսկ մեզ կը մնայ ձեռք ձեռքի տալ և ոչինչ չը խնայել՝ ինչ որ կը պահանջվի մեզանից։

Ա. Ց. Մուրադեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Չորեքշաբթի, ապրիլի 30-ին, կ. Հ. Բարեգործ. Ընկ. գրասենեակում, նախագահութեամբ Մեսրոպ եպիսկոպոսի, կայացաւ մի խորհրդակցութիւն Երևանի նահանգում ցըրտահարութիւնից վնասվածներին օգնութեան հասնելու հարցի առիթով։ Խորհրդակցութեան մասնակցում էին մօտ 20 անձինք։

Ս. Ցարութիւնեան կարդաց այն հեռագիրները, որոնք ստացված էին Երևանի առաջնորդ Խորէն եպիսկոպոսից, Նախիջևանի յաջորդ Սիօն վարդապետից և ընկ. մի քանի ճիւղերից։ Ապա, Ա. Աթանասեան հաղորդեց մի քանի լրացուցիչ տեղեկութիւններ, որոնք ստացված են Հ. Գիւզալեան. Ընկերութեան մէջ։ Այդ տեղեկութիւններից պարզվեց մի քանի հանգամանք, այն, որ 1) ամենից շատ վնասված տեղերը՝ Աշտարակի, շրջակայ գիւղերի և առհասարակ Էջմիածնի և Երևանի գաւառի գիւղերի խաղողի այգիներն են և ցանքերը, որոնց 90%-ը փչացել է, 2) մնացած գաւառներում փչացել է այգիների և ցանքերի 60—30%-ը, 3) փչացել են մասամբ և պտուղները ու բամբակի ցանքերը, 4) ամենից քիչ վնասված են Նախիջևանի, Օրդուբաթի, Ագուլիսի կողմերը, որովհետև ցրտահարութիւնը կամ շախտան, ինչպէս ասում են տեղացիները, իր սաստկութեամբ խփելով Աշտարակի կողմից, գնալով-գնալով կորցրել է սաստկութիւնը։ Ապա պարզվեց, որ բամբակի ցանքերը հնարաւոր է վերականգնել, նորից ցանելով, մանաւանդ որ շատ տեղերում ցանքերը դեռ չէին կատարված, բայց խաղողի այգիների վերականգնումը անհնարին է այժմ և, որ ամենից ցաւալին է, նրանց ստացած վնասների հետևանքները զգալի են լինելու ժողովրդի համար ոչ միայն այս տարի, աշնանը, այլ և եկող տարվայ համար։ Թէև այգիների արդիւնքից ժողովուրդը օգտվելու էր միայն աշնան, երբ գինին պատրաստ էր և պտուղները կարելի լինէր վաճառքի հանել կամ կօնսերվ պատրաստել, բայց այժմ իսկ ժողովուրդը, թէ դաշտայինը և թէ լեռնայինը, ընկել է, շնորհիւ այդ աղէտի, անելանելի վիճակի մէջ, որովհետև դաշտային ժողովուրդը, գիւղացին, այլևս չի ունենայ այն կրեդիտը, որ նրա համար բաց էին անում բանկերը, մանր վարկային ընկերութիւնները, այգիների և ցանքերի արդիւնքի ապահովութեամբ, իսկ լեռնայինը կը զրկվի այն աշխատանքներից, որ նա գտնում էր դաշտերում և այգիներում, բանելով իբրև մշակ և հողագործ։

Բոլոր այդ նկատումները, ինչպէս և խորհրդակցութեան մասնակցող անձանց զանազան առաջարկները բերին այն եզրակացութեան, որ ամենից առաջ վնասված ազգաբնակութեան պէտք է պետական օգնութիւն, քանի որ այդ օգնութիւնը միլիոնների է հասնում, որ պէտք է միջնորդել ուր հարկն է, որպէսզի կազմակերպվեն հասարակական աշխատանքներ, գործից և վաստակից զրկված լեռնային գիւղացի ժողովրդին աշխատանք մատակարարելու նպատակով, որ պէտք է դադարեցվի հարկերի պահանջումը, վերաբացվի կրեդիտը և որ պէտք է հայթայթել սերմացու։ Եւ որովհետև այդ ամենը պէտք է կատարել շուտափոյթ, ուստի խորհրդակցութիւնը նպատակայարմար գտաւ, որ վնասված վայրերից գան Թիֆլիս մի քանի ճեռնհաս ներկայացուցիչներ, թէ հայ և թէ թուրք, և ներկայանալով փոխարքային, խնդրեն հասցնել շուտափոյթ օգնութիւն վերոյիշեալ եղանակով։ Ուստի և անմիջապէս հեռագրվեց Երևան, Խորէն սրբազանին, հրաւիրել վնասված տեղերից ներկայացուցիչներ և խնդրել նրանց գալ Թիֆլիս։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

(Պետական բիւջէի քննութեան առիթով)

Ռուս ժողովրդական և պետական քայքայված տնտեսութիւնը՝ 1904—1907 թւականների ընթացքում՝ նորից կենդանացաւ և զարգացման «նօրմալ» ուղին բռնեց վերջին տարիներս, սկսած 1908 թւականից։

Մի երկրի արդիւնաբերա-տնտեսական կեանքը և պետական-ֆինանսական միջոցների վիճակը ամենասերտ կերպով կապված է, աւելի ճիշդ՝ կախված է քաղաքական տուեալ մօմենտի բնաւորութիւնից։ Երկրի սօցիալ-քաղաքական տրամադրութիւնները, կարելի է ասել, բարօմետրի դերն են խաղում նրա ժողովրդական տնտեսութեան և պետական ֆինանսների զարգացման տեմպի նկատմամբ։ Ամէն մի արտաքոյ կարգի երևոյթ պետական կեանքում—պատերազմ կամ ներքին քաղաքական անարխիա—իր ամենաառաջին հարուածի ցնցող ներգործումները ունենում է ժողովրդական էկօնօմիկայի և ֆինանսական տնտեսութեան սահմաններում։ Կապիտալը՝ իր բոլոր ձևերով և արտայայտութիւններով, որ վերջին հաշւով սկզբնապատճառը և մայր հեղինակն է մի կամ միւս արտաքոյ կարգի երևոյթի, միաժամանակ ամենազգալի չափերով տուժում է այդ վերահաս երևոյթների աննպաստ ազդեցութիւնից։

Ժողովրդատնտեսութիւնը խաղաղութիւն է սիրում. այդպէս են պահանջում նրա բարեյաջող զարգացման շահերը։

Իսկ նորագոյն ժողովրդատնտեսութեան բոլոր ճիւղերի հիմքը, տիրապետող զարկերակը կազմում է կապիտալը։

Սակայն եթէ անխտիր ընդհանուր կանոն է մի երկրի բովանդակ ժողովրդատնտեսութեան և տիրող քաղաքական սիտուացիայի փոխ-յարաբերութիւնների պայմանաւորումները, ապա այդ փաստը էլ աւելի գերակշիռ նշանակութիւն ունի այն երկրների համար, որոնք ինքնանկախ չեն եղել իրանց տնտեսական և ֆինանսական զարգացման յարաբերութիւնների մէջ։

Ռուսիան պատկանում է այդ երկրների շարքին։

Բայց Ռուսիան բացառութիւնների մի հատիկ բացառիկն է։ Ողջ երկրագունդը չունի երկրորդ օրինակը այն պատմական խոշոր փաստի, թէ ինչպէս մի երկրի տնտեսական վերածնութիւնը և ֆինանսական վիճակը՝ իրանց զարգացման ամենավճռական շրջաններում՝ պարտական են բացառապէս Արևմտեան Եւրոպայի տեխնիկային, կապիտալին (արտադրական և սպառողական կամ ֆինանսական) և ձեռնարկութեան—ուրիշ խօսքերով՝ անձնական (personel) ծառայութիւններին և տարկայական արժէքներին։ Այդ գերազանցապէս կարևոր պրօբլէմի պատմական ուսումնասիրութեանը նուիրել եմ ես մի աշխատութիւն գերմաներէն լեզուով («Die ausländieschen Elemente in der russichen Volkswirtschaft», Բեռլին, 1913 թ., 322 եր.)։

Քաղաքական անօրմալ պայմանների դէպքում՝ տնտեսա-ֆինանսապէս անինքնուրոյն մի երկրում՝ ոչ միայն ընդհատվում է արտադրական (պրօդուկտիվ) կապիտալի ներհոսումը արտասահմանից և դժուարանում պարտքի փոխառութիւնները օտար բօրսաներում, այլև արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները և դրամական շրջանառութիւնը ենթարկվում են փակվելու կամ դադարման (Stagnation) վտանգին։

Այդպիսի մի ճգնաժամի մէջ էր գտնվում ռուս ժողովրդական և պետական տնտեսութիւնը ռուս-ճապօնական պատերազմի և յեղափոխութեան տարիներին։

Կապիտալիստական Եւրոպան այլևս կոպէկ չէր բաց թողնում արդիւնաբերական նպատակներով՝ «սարսափների հայրենիքում» նոր գէշէֆտների համար։ Իսկ փոխառութեան համար բաց էր անում նա իր սընդուկը ամենայն դժուարութեամբ՝ միայն վաշխառուական տոկոսների ապահովութեամբ։ Ռուսական կուրսը ընկել էր համաշխարհային բօրսաներում մինչ անկարելի չափ։

«Միթէ կարող էին արտասահմանեան կապիտալիստները,—նկատում է իրաւամբ պրօֆէսոր Տուգան-Բարանովսկին,—գործադրել իրանց դրամները զանազան ձեռնարկութիւնների կազմակերպութեան համար Ռուսիայում, երբ անգամ այն փոքր կապիտալը, որ մեր տրամադրութեան տակ էր գտնվում, չուեց արտասահման յեղափոխութեան բոցավառ շրջանում»։

Երկնակի վնասակար է, սակայն, երբ արդիւնաբերական ճիւղերի զարգացման դանդաղ ընթացքի կամ դադարի շրջանում՝ ընդհատվելով օտար արտադրական կապիտալի ներհոսումը, աճում էր փոխառութիւնը կամ օտար ֆինանսական կապիտալի մուտքը, որի բարձր տոկոսների գանձումը պիտի հոգայ քայքայվող ժողովրդատնտեսութիւնը, աւելի որոշ՝ ժողովրդի բարեկեցութեան ընկած մակարդակը։

Այդպէս, ռուսական ժողովրդատնտեսութեան անաջող 10-ամեակը բարդեց պետական գանձարանը հսկայական գումարների համող օտար փոխառութիւններով։ Օրինակ՝ 1902 թ. յունվարի 1-ին ռուսական պետական պարտքերի ընդհանուր գումարը հասնում էր 6.392,574,000 ռուբլու։ Մինչև յունվարի 1-ը 1910 թ. բարձրանում են այդ պարտքերը մինչև 9,054,534,500 ր.։ Ասել է, կարճ ժամանակամիջոցում աճում են պետական պարտքերը 2.762,046,000 ռուբլով կամ 43,20%-ով։ Այդ հսկայական աճեցման մօտ ¾ մասը (2,071,534,500 ռուբլին) կազմում էր արտասահմանեան կապիտալ, գըլխաւորապէս ֆրանսիական և գերմանական։

Արևմտեան բանկիրների գրպան, ինչպէս տեսնում ենք, աւելի «առատաձեռն» էր և «ռիսկանտ», քան արդիւնաբերական կապիտալիստները։

Տասնամեակի վերջին տարիներից սկսած նորից հաւատի և վստահութեան գրաւականներ է գտնում շահագործող Եւրոպան շահագործվող Ռուսիայում։ Եթէ կեանքը յուզող ու փոթորկող «անարխիան»—մի խօսք իր պայմանական իմաստով ներկայ դէպքում—խոչընդոտում էր ժողովրդատնտեսական կեանքի նօրմալ զարգացման ուղիները, ապա «խաղաղարար» ռէակցիան ունեցաւ ճիշդ հակառակ ներգործումները։ Արևմուտքի դրամական շրջանները շտապեցին իրանց գոհունակութիւնը արտայայտել։ Ռուսական կուրսը բարձրացաւ իր արժէքի մէջ։ Լի մղուկները կրկին բաց արին իրանց արտահանման խողովակները դէպի վիթխարի երկիրը։ Այդ շրջանի տրամադրութիւններից է խօսում, օրինակ, անգլիական ֆինանսների շահապաշտ թերթը («The Financial News») իր հետևեալ տողերով. «Քաղաքական դրութիւնը Ռուսաստանում թւում է ընդհանուրի կարծիքով աւելի հաստատուն, քան սկզբում կարելի էր սպասել. այդ հանգամանքն ունի իր նըպաստաւոր հետևանքները ոչ միայն ռուսական արդիւնաբերութեան և կապիտալիստների, այլև արտասահմանեան ֆինանսական շրջանների համար։ Արտասահմանեան կապիտալիստները որոնում են ամենից առաջ տեւական հաստատուն դրութիւն իրանց շահեցվող կապիտալի համար, որի կարևորագոյն պայմանը համարում են նրանց քաղաքական վիճակի և երկրի ներքին խաղաղութեան կայունութիւնը» (Stabilität)։

Չափազանց թանգ գնով գլուխ եկած այդ «ներքին խաղաղութիւնը» իրաւ որ սպեկուլանտ արտասահմանի գէշէֆտները ծաղկեցնելու հնարաւորութիւն տուեց։ Արտադրական կապիտալի արագ ու մեծ քանակով մուտքը—վերջին ժամանակներս յատկապէս Անգլիայից, այնուհետև Բելգիայից, Ֆրանսիայից և Ամերիկ. Միացեալ-Պետութիւններից—անտարակոյս կարելի է միայն ողջունել։ Մեր երկիրը աղքատ է, կուլտուրապէս յետամնաց, տրամադրելի ազատ կապիտալը նուազ, իսկ եղած սակաւաթիւ կապիտալիստները՝ եւրոպական ձեռներէցութիւնից զուրկ։ Թող գայ ուրեմն կուլտուրական շինարար էլէմենտը որ երկրից ուզում է թող լինի, միայն թէ արտադրական գործադրութիւն գտնէ նա մեր երկրում։

Սակայն ինչ ասել և ինչպէս արդարացնել, երբ մի երկրի ներսում շրջանառող դրամական միջոցների մեծ մասը և արտասահմանեան փոխառութիւնների արդէն բացարձակ մեծագոյն մասը կլանում է պետական գանձարանը և սպառվում որպէս անարտադրողական կապիտալ։ Այսպէս օրինակ սկսած 1903 թւականից դրամական խնայողութիւնների տարեկան միջին գումարը Ռուսաստանում կազմում է մօտ 345 միլիօն ռուբլի։ Երևակայեցէք, որ այդ գումարից տարեկան աւելի քան 200 միլիօն ռուբլի կամ 58% դըվում էր պետական թղթերի մէջ, ասել է՝ գործադրվում էր անարտադրողական նպատակների համար, իսկ 60—70 միլիօն ռուբլի կամ 17,40—20,30% դըվում էր երկրագործական բանկերում։ Ուրեմն տարեկան 345 միլ. ազատ կապիտալներից միայն 75 միլիօն կամ 21,70% (լաւագոյն դէպքում 100—150 միլիօն) ուղղվում է իր հոսանքը դէպի համայն պետութեան ողջ արդիւնաբերական և առևտրական կեանքը. ասել է՝ գործադրվում է իսկական արտադրական նպատակների համար։

Աւելի անմխիթարական է պատկերը արտաքին փոխառութիւնների գործադրութեան նկատմամբ։ Ըստ մեր հաշիւների՝ արտասահմանեան (գլխաւորապէս ֆրանսիական, գերմանական, անգլիական և բելգիական) կապիտալի ամբողջ քանակը Ռուսաստանում կազմում էր (մինչև 1910 թ.) 14½ միլիարդ (ճիշդ՝ 14.582,000,000) մարկ մի վիթխարի գումար, որից, երևակայեցէք, միայն 2.363,020,800 մարկ կամ 16,24% է շահագործվում ռուս ողջ կուլտուրական կեանքում՝ արտադրական նպատակների համար (արդիւնաբերութեան, առևտրի, հասարակական-կուլտուրական հաստատութիւնների և քաղաքային ինքնավար մարմինների մէջ)։ Մնացած առիւծի բաժինը, այն է՝ 12.213,979,200 մարկ կամ 83,76% օտար կապիտալը շահեցվում է պետական թղթերի մէջ, ասել է սպառվում է որպէս ֆինանսական կապիտալ, որի համար մեր երկրի ժողովրդատնտեսութիւնը վճարում է արևմտեան բանկիրներին տարեկան ոչ պակաս քան 610.698,960 մարկ շահ (5%-ով)։ Դրա վրա աւելացրէք նաև այն հանգամանքը, որ նաւատորմի վերակազմութեան համար որոշված խոշոր կրեդիտի (800 միլիօն ռուբլի) մեծագոյն մասը պիտի իրականացվի արտասահմանում. այնուհետև այն, որ անցեալ տարվայ դեկտեմբեր ամսին ռուս կառավարութիւնը կնքել է մի աւելի խոշոր փոխառութիւն՝ 2½ միլիարդ ֆրանկի (տես «Соврем. Міръ», 1914, յունվար, եր. 289) ֆրանսիական մի խումբ բանկիրների հետ, որ պիտի հինգ տարվայ ընթացքում (1914—1918) ստանայ ռուս պետական գանձարանը, տարեկան 500 միլիօն ֆրանկ։

«Մենք կանգնած ենք մի տխուր երևոյթի առաջ. արտասահմանում կան շատ կապիտալներ, որոնք էժան են և Ռուսաստանը կարիք ունի նրանց. բայց այդ կապիտալները հոսում են դէպի մեզ շատ ծանր պայմաններով և գնում են միայն պետական անարտադրական փոխառութիւնների վրա»։

Այս գանգատաւոր տողերը չէ գրում մի օպպօզիցիօն թերթ, այլ Ռուսաստանի խոշոր արդիւնաբերողների և առևտրականների ներկայացուցիչների ընդհանուր խորհրդի կենտրօնական օրգանը՝ «Промышленность и Торговля» երկշաբաթաթերթը (1910 թ. № 13, եր. 10)։

Այսպէս ուրեմն տեսնում ենք, որ ֆինանսապէս ոչ-անկախ պետութեան ֆինանսների բարեկարգումը բաւական առաձգական ու պայմանական մի հասկացողութիւն է և ֆինանսական կրիզիսի բացակայութիւնը պայմանաւորված է աւելի շատ օտար փոխառութիւնների ուժեղացումով, քան սեփական տնտեսութեան բարեկարգումով։

Մենք կը տեսնենք մի այլ յօդուածում, թէ ինչպէս և ինչի վրա են տնտեսվում ռուսական միլիարդների համող ֆինանսները բիւջէական կարգով։

Բ. Իշխանեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ*)

(Շարունակութիւն ապրիլի 29-ի նիստի)

Ներքին գործերի մինիստրութեան նախահաշւի քննութիւնը։

Ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը լիակատար պատրաստակամութիւն է յայտնում մեծ ուշադրութեամբ ու անկեղծութեամբ բացատրութիւններ տալ տեղի ունեցած քննադատական նկատողութիւնների առիթով, ցաւելով միայն, որ մինիստրութեան գործունէութեան քննադատութիւնը կատարվում է ո՛չ անհրաժեշտ անկողմնապահութեան ու հանգստութեան սահմաններում։ Այն մեղադրանքը, թէ մինիստրութիւնը պարզ կերպարանք է տալիս իր պետական խնդիրներին, սխալ է. դրա դէմ խօսում են այն օրինագծերը, որ մասամբ ներկայացված են Դումային, մասամբ շուտով կը ներկայացվեն։ Անարդար է այն կշտամբանքը՝ թէ օրէնսդրական պլանները զուրկ են զեմստվային և քաղաքային ինքնավարութեան նոր կանօնադրութիւնը քննելու հնարաւորութիւնից. այդ հարցի առիթով անհրաժեշտ նիւթը ժողովված է, օրինագիծը քննվում է և ոչ ուշ աշնան նստաշրջանից կը ներկայացվի Դումայի քննութեան։ Այնուհետև մի շարք օրինագծեր են մտցրված Դումա։ Անհիմն է այն ենթադրութիւնը,—եթէ չասեմ չարամիտ մեղադրանք—թէ մինիստրը բացասաբար է վերաբերվում դէպի օրէնսդրական հաստատութիւնները։ Ընդհակառակն, մինիստրը հէնց օրէնսդրական հաստատութիւնների մէջ է տեսնում մինիստրութիւնից ձեռնարկված ձեռնարկութիւնների կանօնաւորութեան երաշխիքը։

Ցիշեցնելով, որ Դումային ներկայացված են այնպիսի կարևոր օրինագծեր, օրինակ ոստիկանութեան, մամուլի, զեմստվային նահանգների, օդի, գետնի ու ջրի մաքրութիւնը պաշտպանելու մասին, և այլն, մինիստրը բացատրում է, թէ ինչպիսի վերաբերմունք է տածում մինիստրութիւնը դէպի զեմստվային և քաղաքային ինքնավարութիւնները։ Այստեղ նոյնպէս, մինիստրի ասելով, խօսք լինել չէ կարող որևէ կանխակալ վերաբերմունքի մասին։ Եթէ խնդիրը զեմստվային և քաղաքային պաշտօնական անձանց չը հաստատելու մասին է, մինիստրը նկատում է, որ, համաձայն 1908 թ. ապրիլի 13-ի սենատական հրամանի, զեմստվային և քաղաքային հասարակական ծառայութիւնը հանդիսանում է պետական ծառայութիւն. իսկ պետական ծառայութեան չեն կարող ընդունվել այնպիսիները, որոնք հակապետական ուղղութեան են հետևում և ընթանում են գոյութիւն ունեցող պետական րէժիմի հակառակ (ծափեր աջից, «բրաւօ», աղմուկ ձախից)։

Պարբերական մամուլի վերաբերութեամբ բռնագրաւներ գործադրելու հարցի առիթով մինիստրը ապացուցանում է, որ մինիստրութիւնը պէտք է կռւի խօսքի ազատութիւնը ի չարը գործ դնողների դէմ։ Ինչ վերաբերում է բանւորական մամուլին, որ օր-աւուր առանց քաշվելու տարածում է ամեն տեսակ քաղաքական թէօրիաներ, սերմանում է դասակարգային թշնամութիւն և բորբոքում է քաղաքական կրքերը, ինքնին հասկանալի է, որ կառավարութեան պարտականութիւնն է դիմադրել դրան և հնարաւոր արգելառիթներ ներհակել գայթակղութեան յետագայ տարածմանը (ծափեր աջից)։

«Եւ եթէ այստեղ խօսում են հոկտ. 17-ի մանիֆեստով շնորհված ազատութիւնից զրկելու մասին, անկասկած թոյլ են տալիս թիւր մեկնութիւն, վասնզի չէ կարող լինել այնպիսի քաղաքացիական ազատութիւն, որպիսին կործանէ պետական իրաւակարգը (ձայներ, աջից «բրաւօ»)։ Այդ օրինակ մեկնութիւնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի ծաղր առողջ մտքի դէմ ու ամենաանամօթ բռնութիւն ազգաբնակութեան խաղաղ մասսաների վրա» (ծափեր աջից, աղմուկ ձախից)։

Ապա մինիստրը կարդում է սօց.-դեմ. կուսակցութեան որոշումը, որով բանւորական մասսաները հրաւիրվում են՝ պրօֆէսիօնալ միութիւնների և ապահովագրման գանձարկղների նոր օրէնքները դարձնել մասսաների վրա ազդելու գործիք, իսկ սօց. յեղափոխական կուսակցութիւնը սպառողական կօօպէրացիաների մէջ տեսնում է միջոց՝ պրօլէտարիատին միացնելու ու ֆօնդ կազմելու նրա ռազմի կազմակերպութիւններին ու քայլերին նիւթապէս աջակցելու նպատակով։ Պետական իշխանութիւնը ու հայրենիքն ունեցած պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ պէտք է դիմադրէ այդ երևոյթներին։

Եզրափակելով՝ մինիստրն ասում է. «Չը նայած քաղաքական հայեացքների տարբերութեան և զանազան հարցերի նկատմամբ համաձայնելու դժուարութեան, մենք ունենք շաղկապող մի կէտ, որ կարող է հիմն ծառայել արտադրիչ ու համերաշխ աշխատանքի համար. այդ այն երդումն է, որ տուել ենք մենք ամենքս և դուք ամենքդ։ Մենք երդվում ենք ծառայութեան կոչվելիս, դուք

*) Տես «Մշակ» № 92.

[illegible] մաքառման, կուռի եղանակի մէջ է։ Երբ այդ պայքարը ուղղված է լինում խաղաղ տարրի դէմ, այն ժամանակ նա ստեղծում է հող միայն յեղափոխական շարժման համար։ Հռետորը կառավարութեան քաղաքականութիւնը համարում է կարճամիտ, նեղհակ խելամտութեան։ Հռետորը միշտ էլ կողմնակից է եղել ուժեղ իշխանութեան, սակայն կառավարութիւնն ինքն է ոտնահարում իր հեղինակութիւնը, իր հակամիտներին յայտարարելով անխտիր հակապետական տարր (ծափահարութիւն ձախից և կենտրոնում)։

—

Պետերբուրգ, 30 ապրիլի

Նախագահում է Վարուն-Սեկրէտը։

Շարունակվում են ընդհանուր վիճաբանութիւնները ներքին գործերի մինիստրութեան նախահաշւի առիթով։

Լէվաշէվը, հանդէս գալով աջակողմեաններէ անունից, ընդգծում է, որ Ռուսաստանը գտնվում է կրիտիքական շրջանում հանդէպ առաջացող արտաքին փոթորկի։ Վըտանգը սպառնում է արևմուտքից և արևելքից։ Գերմանիան եռանդով սպառազինվում է և ագիտացիա է մղում Ռուսաստանի վրա սրարշաւ յարձակվելու։ Այդպիսի պայմաններում պետական իշխանութեան առաջին խնդիրը այդ—պետութեան ամբողջութիւնը պահպանելն է։ Մեր պանծալի զօրքը, զատելով տուեալներից, որոնք երևան եկան դումայական մասնաժողովների նիստերում և կառավարութեան անդամների հետ տեղի ունեցած խորհրդակցութիւններում, եռանդով պատրաստվում է առաջիկայ կուռին, սակայն ժողովուրդների ընդհարումների աջողութիւնը կախված է ոչ միայն զինված ույժերի փայլուն դրութիւնից, այլ և երկրի ներքին կացութիւնից ու ազգաբնակութեան ոգու թարմութիւնից։ Ոչ սահմանադրութիւնը, ոչ էլ պարլամենտարիզմը չեն կարող ապահովել Ռուսաստանի ամբողջութիւնը և յաղթութիւն տալ։ Պատմութիւնը ցոյց է տալիս, որ Ռուսաստանը վերածնվել է և ամրացել ուղղափառութեան և ինքնակալութեան հովանու ներքոյ։ Այդ լօզունգներում ռուս ժողովուրդը միայն կարող է յաղթութիւն գտնել թշնամիների դէմ։ Այդ տեսակէտից աջակողմեաններն ընդունում են, որ մինիստրութեան գործունէութիւնը ուղղված է ամրապնդելու այդ սիւնները և պաշտպանելու պետական կարիքները։ Հռետորը մատնանշում է, որ մինիստրութիւնը այնքան էլ եռանդով չէ պաշտպանում ռուս ազգաբնակութեանը մեր արևմտեան և հարաւային ծայրերկրներում։ Հողերի մեծ մասը այդ նահանգներում յափշտակված է հրէաներից, միւս կողմից տեղի է ունենում գերմանացիների ուժեղ գաղթականութիւն, որի դէմ մինիստրութիւնը պէտք է վճռական միջոցներ ձեռք առնի։

Սվէժինսկին յայտնում է, որ Կոլօն, ինչպէս և առաջ, ձայն է տալու ներքին գործերի մինիստրութեան նախահաշւի յօդուածային քննութեան դէմ, որովհետև կառավարութեան քաղաքականութիւնը ուղղված է ոտնահարելու լեհ ժողովրդի իրաւունքները։ Լեհական լեզուն ենթարկվում է հալածանքի, Լեհական Թագաւորութիւնից այժմ սկսվել է գաղթականութիւն դէպի Գերմանիա և Ամերիկա։

Ալէքսանդրովը, պատասխանելով մինիստրի ճառին, համարում է այն պաշտպանողական, բայց մատնանշում է, որ պաշտպանողը ըստ երևոյթին բոլորովին իրան չէր երևակայում մեղադրանքի առարկայ։ Շօշափելով Դումայի և կառավարութեան փոխ-յարաբերութիւնների խնդիրը, հռետորը մատնանշում է, որ Հոկտեմ. 17-ի մանիֆէստի կարևոր ցուցումներից ոչ մէկը չէ կատարված։ Չորրորդ Դուման երկամեայ գոյութիւնից յետոյ խրվել է անանցելի ճահիճի մէջ և սկսում է փտել քաղաքականապէս։ Քննադատելով մինիստրի յետադէմ քաղաքականութիւնը, հռետորը կանգ է առնում մամուլի խիստ հալածանքի վրա և մատնանշում է, որ այսպէս կոչված սահմանադրական բէժիմի հինգ տարիների ընթացքում մամուլը վարչական կարգով ենթարկվել է 478,870 ր. տուգանքի և 4386 պատժի, որից 1270 հրատարակութիւն դադարեցին։ Հռետորը վերջացնում է, ասելով, որ Ռուսաստանի փրկութիւնը կայանում է Հոկտ. 17-ի մանիֆէստով ազդարարված բարենորոգումների իրականացման մէջ (ծափեր ձախից)։

Փրիդմանը նկարագրում է հրէական կենցաղի ծանր պայմանները և այն եղրակացութեան է գալիս, որ ներկայ քաղաքական կօնիւնկտուրէն, երբ հակասեմիտիզմը դարձել է պետական լօզունգ ամանց համար և շահաւէտ ձեռնարկութիւն ուրիշների համար, ոչ մի ռուս մինիստր չէ կարող լինել հակասեմիտ, ուստի և ոչինչ զարմանալի չէ, որ այդ ցէնզը պարտադիր է դարձել կառավարական իշխանութեան սանդուխի բոլոր աստիճաններում։ Կառավարութեան կազմի փոփոխութիւնից ոչ մի բարելաւում սպասել չի կարելի։

Բօղիշևը գտնում է, որ եթէ մինիստրը խօսեց երդման մասին, նա պէտք է յիշէ այն ճանապարհը, որ ցոյց է տրված նրան երդումով, այդ ժողովրդական ներկայացուցչութեան հետ միութիւն կապելն է։ Երբ այդ միութիւնը խախտված երևաց, կարող են լինել միայն երկու ելակէտ, կամ արձակել ժող. ներկայացուցչութիւնը՝ կառավարութեան հետ համաձայն մի ուրիշը ստանալու յոյսով, կամ այն գիտակցութեան գալ՝ թէ կառավարութիւնը չէ կարող կատարել օրէնքով իր վրա դրված պարտականութիւնները։ 1904 թւից անցել է տասը տարի։ Մոռացված են Բարձրագոյն ցուցումները՝ ազդարարված 1904 թ. դեկտ. 17-ին և հոկտ. 17-ի մանիֆէստի հանդիսաւոր խոստումները։ Հանգստութիւնը եղաւ, բայց բարենորոգումներ չը կան։ Ուժեղացված պահպանողական դրութիւնները գոյութիւն ունեն։ Հռետորը համոզված է, որ Ռուսաստանը ուժեղ կը լինի միայն այն ժամանակ, երբ նրա բոլոր քաղաքացիք հաւասար կը լինեն։ (Հ. Գ.)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Կեանքը Լոռում

Գիւլագարակ, 23 ապրիլի

Լիակատար պայծառ գարնան յաջորդեց ձմեռ։ Ապրիլի 7-ից սկսած կապտագոյն ամպերը դիզվեցին, բարձրացան և փոփոխակի անընդհատ ձիւն, անձրև, ձիւնախառն անձրև, կարկուտ յաջորդեցին իրար։ Երկու օրվայ պայծառ արևից յետոյ նորից սև թուխպը պատել է։

Երէկ 3—4 վերշօկ հաստութեան ձիւնի շերտով անսպասելի ծածկվեց սար ու դաշտ։ Հանդում արածող անասունները չը դիմանալով ցրտին շտապում են տուն. բայց ձմեռվայ սովալլուկ կեանքով մի կերպ գարուն դուրս եկած վատուժ տաւարներն ու ձիերը առաջացած ցեխի պատճառով չեն կարողանում շարժվել առաջ և ընկած մնում են. իւրաքանչիւր գիւղից 20-ի չափ սայլեր են գնում, ընկած կենդանիներին գիւղ փոխադրելու. 4—5-ը հենց տեղնուտեղը սատկում են, մի քանիսն էլ այսօր սատկեցին։ Միայն դարմանով ապրած կենդանու վիճակը այդ կը լինի։ Արօտավայրերը սակաւ են, խոտ չը կայ, ուրիշ կեր էլ չը կայ, եւ ասովորութիւն ու գիտակցութիւն էլ չը կայ մշակելու եւ կերցնելու, որ կթանը ապրի ու ապրելուց յետոյ կաթ տայ։ Ամբողջ տարին, գիւղացին թացան չունի. ամառը չորաբերան (սարումն է լինում), ձմեռը չորաբերան (որովհետև կեր չեն տալիս)։ Կաթ, մածուն չի ճարվում գիւղում. ումը հարցնում ես, պատասխանում են՝ «ալաֆ չը կայ, որ կաթ տան»։ Սով է, մի բուռ խոտի ու մի բաժակ կաթի սով է. ժանապուրի կարօտ է գիւղացին... Ռ. Իսկէնտէրեան

—

Զանազան լուրեր

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 25 ապրիլի

Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան տեղական ճիւղը, երկար ձգձգումներից յետոյ, վերջապէս հաստատվել է պատշաճաւոր իշխանութիւնից։ Ամսիս 20-ին, վարչութիւն ընտրելու համար կայացաւ հիմնադիր անդամների ժողովը։ Ձայների առաւելութեամբ առաջիկայ եռամեակի համար վարչութեան անդամներ ընտրվեցին պ. պ. Ա. Վարդանեան, Ն. Ամատունի, Մ. Ղազարեան, Խ. ք. Խանզադեան և Գ. Մելիք-Գէորգեան։

Նորընտիր վարչութիւնն իր առաջին ժողովներում կատարեց պաշտօնների բաշխում և կազմից նախահաշւի նախագիծը։

Որոշվեց մօտիկ ապագայում տեղումս բանալ հասարակական գրադարան-ընթերցարան, որի պահանջը չափազանց զգալի է 90%-ից աւելի գրագէտ ազգաբնակութեան համար։

Ապրիլեան ձիւնը ու սառնամանիքը պակաս վնաս չը հասցրին Փամբակի շրջանի ամբողջ բուսականութեան։ Ոչնչացել է պտղատու ծառերի և հացահատիկների բաւականին խոշոր մասը։

Բնական աղէտն անշուշտ մահացու հարուած կը հասցնի գիւղացիութեան քայքայված տնտեսութեան։ Դրսեցի

—

Փոխադարձ վարկի ընկ. ընդհ. ժողովը

Գանձակ, 23 ապրիլի

Ամսիս 13-ին այստեղ կայացաւ տեղիս փոխադարձ վարկի ընկ. երկրորդ ընդհ. ժողովը։ Ժողովի գրաղմունքն էին կազմում վարկի ընկ. 1913 թ. հաշիւը, 1914 թ. նախահաշիւը, ընկ. վարչութեան և խորհրդի անդամների ընտրութիւնը և ծառայողների ռոճիկներն աւելացնելու հարցը։

Ընկերութեան անդամների մեծամասնութիւնը նոյն իսկ չը հետաքրքրվեց իր բանկային գործերով, կարծես թէ նա շահագրգռված չէր այդ գործում։ Բացի մի երկու մարդուց, ոչ ոք չէր կարողանում, կամ աւելի լաւ է ասել՝ չէր կամենում խօսել, վախենալով սրա-նրա «քէֆին դիպչել», և եթէ նա հակառակ էր այս կամ այն որոշման, քաջութիւն չունէր այդ արտայայտել հրապարակով ու ստիպված ձայնակցում էր այդ որոշմանը։

Այդպիսի պայմաններում՝ վարչութեան և խորհրդի առած բոլոր հարցերը անցան դրական կերպով առանց քուէարկութեան, հենց այնպէս, ձայների՝ իբր թէ մեծամասնութեամբ։ Ընտրվեցին վարչութեան հին անդամները, որոնցից մէկը յետ վերցրեց իր վաղուց առած հրաժարականը. ռոճիկները աւելացրին բոլորին էլ. նոյն իսկ վարձատրեցին նրան, ով, հենց իր ասելով, ոչ մի աշխատանք չունի բանկի մէջ։ Միայն մի դէպքում ընկ. անդամներից մէկը քաջութիւն ունեցաւ պահանջել, որ վարչութեան անդամի մէկի ռոճիկը աւելացնելու հարցը վճռվի գաղտնի քուէարկութեամբ, բայց նա էլ, այս ու այն կողմերից դըրդըդացող ճնշման տակ, յետ վերցրեց իր պահանջը, չուզենալով երևի «վատ օրինակ» լինել։

Ի վերջոյ, վարկի ընկ. խորհրդի մի անդամի ընտրութեան պատճառով, մի թեթեւ սկանդալ տեղի ունեցաւ, սակայն նա էլ, բարեբաղդաբար, առանց մեծ աղմուկի վերջացաւ։

Առանց աղմուկների և սկանդալների, Գանձակում բան չէ կարելի անել։ Ց. Խօջայեան

—

Անտղասելի ցրտեր Շուշւ գաւառում

Շուշի, 15 ապրիլի

Հրաշալի տաք ձմեռվանից ու գարնան կանաչոտ և ծաղկոտ օրերից յետոյ, ապրիլի 8-ին առաւօտեան ցրտեր արին ու քառորդ արշինաչափ ձիւն եկաւ, որը ծածկելով այգիներն ու դաշտերը՝ ոչնչացրեց ծառերի ծաղիկները և բաւական վնաս պատճառեց դեռ չը բացված բողբոջներին։ Գարունը դեռ չը վերջացած նորից եկաւ ձմեռը։

Գիւղերում ամբողջ երեք օր դաշտային աշխատանքները դադարեցին, ընտանի անասունները փակված մնացին գոմերում, նրանցից շատերը սոված վիճակում, որովհետև խոտը և դարմանը սպառվել էին։

Թէև երրորդ օրվանից ձիւնը սկսեց հալվել, բայց ցրտերը շարունակվում էին, ուստի և ջրերը սառել էին ու ցուրտը իր աւերիչ գործը շարունակում էր։

Գիւղացին այգիներից ոչինչ չէ սպասում, որովհետև այս տարի պտուղ չէ լինելու, արտերն էլ առանձին եկամուտ չեն խոստանում։

Շուշւ գաւառի գիւղացու համար առատ բերքի տարին երազների շարքն է մտել, որովհետև անցնում են տասնեակ տարիներ և մէկ կամ երկու անգամն է իր աշխատանքի արդիւնքը ստանում։ Ամսիս 14-ին էլ ամբողջ մէկ ժամ կարկուտ տեղաց, որը Շուշւ գաւառի մի քանի գիւղերում բոյսերին բաւականաչափ վնասեց։ Վերջապէս պէտք է ասել, որ այս շրջանի համար ցուրտ ձմեռն էլ է վայ, տաք ձմեռն էլ։ Ստեփան Շերմազան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Փոխարքան իր ամուսին կոմսուհի Եղիզավետա Անդրէեվնայի հետ միասին մայիսի 7-ին մեկնում են Լիվադիա։ Փոխարքան Ղրիմում կը մնայ մօտ մի ամիս, որից յետոյ, յունիսի սկզբներին, կոմսը և կոմսուհին կը գան Թիֆլիս և այստեղ էլ մօտ մի ամիս մնալով նորից կը մեկնեն փոխարքայի կալուածքը՝ Նովօ-Տոմնիկօվօ, որ գտնվում է Տամբովի նահանգում, իսկ կոմսուհին՝ Մարիէնբադ։

◆ Գաղտնի խորհրդական պրոֆեսոր Գաւլեշամբարով ցանկութիւն է յայտնել իր միջոցներով պօլիտեխնիկումի մի բաժանմունքը շինելու։

◆ Վրաստանի էկզարխ եպիսկոպոս Ալէքսէյի հիւանդութիւնը դէպի լաւն է գնում։ Բժիշկները առ այժմ խարհուրդ չեն տալիս անկողնից ենելու։

◆ Ինչպէս յայտնի է, Դ. Ե. Սարաջևը Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկ. ի մէջէ այլոց կտակել էր և մի մեծ հողաբաժին, որ գտնվում է Միխէյլսկայա փողոցի վրա։ Այդ հողաբաժինը, հանգուցեալի կըտակակատարների համաձայնութեամբ, յիշեալ Ընկերութիւնը ծախել է 100,000 ռուբլով Թիֆլիսի Նահանգի ազնուականութեան։

◆ Ի նկատի ունենալով որ մայիսի 4-ին, պօլիտեխնիկումի հիմնարկէքի օրը, մեծ հասարակութիւն է հաւաքվելու Նաւթլուղ, քաղ. բժշկա-սանիտարական վերատեսուչ բժ. Կ. Ստեփանեանը կարգադրել է այդ նոյն տեղում բժշկական օգնութիւն կազմակերպել։ Պօլիտեխնիկումի հողաբաժնի վրա շինվելու է մի վրան, բժշկական գործիքներ և դեղօրայք պահելու համար։ Այդ նոյն օրը այնտեղ հերթապահութիւն են անելու 4 բժիշկ, այնտեղ է լինելու և շտապօգնութեան կառքը։

◆ Նահանգապետ Ա. Գ. Չերնեավսկին իր պաշտօնին վերաբերեալ գործերով մեկնեց Դուշէթի գաւառը։ Նրա պարտականութիւնները կատարում է փոխ-նահանգապետ Ե. Ն. Պանովը։

◆ Ներկայումս Թիֆլիսում է գտնվում Բաթումի քաղաքագլուխ իշխան Ի. Զ. Անդրոնիկովը։

◆ Մօտ օրերս Թիֆլիս է գալու տնտեսագէտ Վահան Տոտոմեանց։ Նա մտադիր է այստեղ մի երկու դասախօսութիւն կարդալ տնտեսական հարցերի մասին։

◆ Այսօր, մայիսի 2-ին, քաղ. բժշկասանիտարական վերատեսչի նախագահութեամբ կը կայանայ խնլագարների տունը կառուցող յանձնաժողովի նիստը՝ այդ տան յատակագիծը քննելու համար։

◆ Կիրակի, մայիսի 4-ին, բժ. Կարապետեանի այգում տեղի կունենայ մայիսեան մեծ զբօսանք յօգուտ Հաւլաբարի Էջմիածնեցոց օրիորդաց դպրոցի։

◆ Ներկայումս քաղ. վարչութեան մէջ մի զեկուցում է պատրաստվում մսի սակագինը կանոնաւորելու մասին։ Երէկ և նախանցեալ օրերում տաւարի միսը ծախվում էր 20-ից մինչև 23 կոպէկ։

◆ Երէկ առաւօտեան, մայիսի 1-ի պատճառով, տրամվայի ծառայողները չէին կամենում գործել, բայց ոստիկանապետի միջամտութեամբ և յորդորներով սկսեցին աշխատել և մինչև երեկոյ աշխատեցին։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ առաջիկայ կիրակի, մայիսի 11-ին, «Մախլաս» երգիծաբանական շաբաթաթերթի խմբագրութեան նախաձեռնութեամբ, Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկ. դահլիճում կայանալու է երգիծաբանական երեկոյթ, դիվերտիսմենտական բաժիններով։ Երեկոյթը խոստանում է հետաքրքրական լինել։

◆ Մայիսի 1-ի պատճառով չէին աշխատում Ադելխանովի, Տօլէյի, Վրաց ազարանի և Սէյլանովի գործարանի ծառայողները։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Կախէթի երկաթուղու շինութիւնը արագօրէն առաջ է գնում։ Միաժամանակ երկու պունկտում էլ կայարաններ են կառուցվում։ Ներկայումս երկաթուղագծերը հասցված են մինչև Գուրջաանի։ Մայիսի վերջին, գծով երթևեկելու է մարդատար գնացք մինչև Սագարէջօ կայարանը, իսկ աշնանը մինչև Կաչարէթ։

◆ Ֆինանսների մինիստրութիւնը անհրաժեշտ է գտել գանձատներ բանալ Մուղանի գափաստանի Պետրօպաւլովկա գիւղում և Քութայիսի նահ. Օզուրգէթի քաղաքում։ Այդ գանձատները բացվելու են հոկտեմբերին։

◆ Երևանից մեզ գրում են, որ ապրիլի 28-ին այնտեղ խուզարկութիւն է կատարվել «Խօսք» թերթի խմբագրատանը և, ըստ կարգադրութեան տպագրական գործի Թիֆլիսի կոմիտէտի, գրաւվել է նոյն թերթի № 17-ը։

—

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ Պետերբուրգից հեռագրում են, որ Բարձրագոյնս հաստատվել է մինիստրների խորհրդի որոշումը՝ Կովկասում անտառապահպանման կոմիտէտ հիմնելու մասին։ Համաձայն այդ որոշման, անտառները պահպանելու օրէնքը տարածվելու է ամբողջովին Քութայիսի նահանգում, Բաթումի, Դաղըստանի, Կարսի, Կուբանի և Թերէքի շրջաններում, նաև Զաքաթալայի և Սուխումի վիճակներում։

◆ «День»-ին հաղորդում են Ցարիցինից, որ յունիսին Իլիոդորը բանադրվելու է և նզովքի ենթարկվելու։

◆ «День»-ի ասելով, Պետերբուրգում, «Աւրորա» հիւրանոցում ատրճանակով մահափորձ է կատարել միլիոնէր, նաւթարդիւնաբերողի որդի Յովսէփ Ալէքսանդրովիչ Մանթաշեանը։ Պատճառը բօրսային տագնապն է, որ համարեա սնանկացրել է Մանթաշեանին։ Դրութիւնը շատ լուրջ է։

◆ Ներքին գործերի մինիստրը Պետական Դումային օրինագիծ ներկայացրեց՝ ամեն տարի, երկու տարի շարունակ, յատկացնելու 25,300 ր. Կովկասում տարածված դողերոց հիւանդութիւնը ուսումնասիրելու համար։

◆ «Веч. Вр.»-ի ասելով, ապրիլի 29-ին Բարկի նախագահութեամբ և պետական բանկի կառավարիչ Շիպօվի, վարկային դիւանի կառավարիչ Նիկիֆօրովի, խոշոր առեւտրական դրամատների ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ կայացաւ խորհրդակցութիւն։ Առիթ ծառայեց օր-աւուր բօրսային դրութեան վատթարանալը։ Դրամատների ներկայացուցիչները յայտնեցին, որ բօրսայի վատթարանալը արգասիք է արտասահմանեան շուկաների վատ դրութեան, պետական բանկից տրվող գումարների մասին տարածված վատ լուրերի և այն հանգամանքի, որ հրէաների մասնակցութիւնը ակցիօներական ընկերութիւններ մէջ սահմանափակված է։ Բարկը պատասխանեց, որ առևտրի մինիստրութեան վերաբերմունքը դէպի դրամատները և արդիւնաբերողները բարեացակամ է. վարկը կընդլայնվի համապատասխան կարիքների. պետական բանկը առաջվայ նման կօգնէ բօրսաներին։

◆ Պրոֆ. Մերէժկօվսկիի զոհերից մէկի մայրը քաղաքացիական պահանջ է դրել 25,000 ռուբլու։

◆ Մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով, պալատի մինիստր բարոն Ֆրեդերիկսը հրաժարական է տալիս. յաջորդներ համարվում են Մակլակօվը և Կօչուբէյը։ Ինչպէս հաղորդում են, վճռված է Կրիվօշէինին նշանակել ներքին գործերի մինիստր։ Միապետական կազմակերպութիւնների խորհրդակցութիւնը վճռել է պաշտպանել Մակլակօվին։ Հրաժարվող Կասսոյի տեղ նրանք առաջարկում են Գոլիցին-Մուրավլինին։

◆ Մայիսի 1-ի առիթով խուզարկութիւններ կատարվեցին Պսկօվում, Սամարայում, Սարատովում, Օդեսսայում, Կիեվում և այլն։ Վերջինում փակվել է ժողովրդական համալսարանի ընկերութիւնը։ Գտնվեցին սոց.-յեղափոխականների թռուցիկներ։

◆ Մօսկվայի կադէտները կանչել են պատգամաւորներ Մակլակօվին, Շչէպկինին, Նովիկօվին և Զենօկօվին բացատրելու իրանց վարմունքը Պետ. Դումայում բիւջէի քննութեան ժամանակ։

◆ Լիւբլինում ոմն երկու հրէայ երեխայի տուեց մի փոքրիկ արկղիկ և առաջարկեց նետել։ Տեղի ունեցաւ պայթում, որից երեխաներից մէկը սպանվեց, միւսը ծանր վիրաւորվեց։

◆ Մինսկում արգելվեց Շինգարեվի դասախօսութիւնը բիւջէի մասին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԱԼԻՔ ՕՐԸ

(Դասախօսութիւն Վ. Տէրեանի)

Չորեքշաբթի, ապրիլի 30-ի երեկոյեան, Երաժշտական Ընկ. դահլիճում Վ. Տէրեան կարդաց մի դասախօսութիւն «Հայ գրականութեան գալիք օրը» թեմայով։

Նախ և առաջ նա մի ընդհանուր ակնարկ ձգեց մեր գրականութեան անցեալի վրա, մատնանշեց կղերականութեան բացասական ազդեցութիւնը ինչպէս հասարակական կեանքի, նոյնպէս և գրականութեան վրա։ Մեր հասարակական գործիչները, հրապարակախօսները և գրականութիւնը տոգորված են եղել կղերական-նեղ ազգային գաղափարներով։ Եթէ մեր հրապարակախօսները կռւել են (ինչպէս օրինակ Ստ. Նազարեանը) կղերականութեան դէմ կամ վատ են խօսել նրա հասցէին, այդ արել են միմիայն յանուն լաւ կղերականութեան և ոչ թէ ուրիշ մի որևէ բանի։ Բացի Նազարեանից, 60-ական թւականների մեր գրական գործիչներից շատերը (ինչպէս Շահազիզ, Ռ. Պատկանեան) երազել են կատարելապէս կրթված կղերականութիւն, փառաբանել են նրան (Պատկանեան «Քահանայ») և Էջմիածնի տաճարի մօտ կամեցել են տեսնել մի ակադեմիա։ Եւ Շահազիզի երազը կատարվեց, նրա իդէալները իրականացան կեանքում։ Սակայն այդ օրվանից ինչ առաջադիմութիւն կատարվեց մեր կեանքում և մեր գրականութեան մէջ։ Հին սերնդին յաջորդող սերունդը գրեթէ նոյն իդէալներն ունեցաւ հասարակական կեանքում։ Իսկ գրականութեան մէջ հին գրողներին յաջորդող գրողները իրանց նախորդների մտքերն ու իղձերը կրկնեցին և քարոզեցին իրանց գրուածքներում (Ց. Յովհաննիսեան, Ալ. Ծատուրեան)։ Նեղ ազգային և կղերամիտ հասկացողութիւնը այնքան խոր արմատներ է ձգել մեր ինտելիգենցիայի մէջ, որ նա մինչև այսօր էլ չի կարողանում ազատվել այդ բանից։ Նա, ինտելիգենցիան, դէմ է ամեն տեսակ նորամուծութեան. նրա ազգասիրութիւնը հարկադրում է նրան նոյն իսկ օտար բառերը (ինչպէս՝ սօցիօլօգիա, կալօշ, պալտօ) փոխարինել հայերէնով. հայ ինտելիգենցիան մինչև այսօր հասարակական գործերում ծխական է. նրա միտքը պտտում է ծխական գործերի շուրջը, նրա խորհրդավայրը եկեղեցու բակն է, վէճի առարկան՝ եկեղեցին, նրա վարիչները և ծխական դպրոցները։ Ինտելիգենցիայի կղերամտութիւնը այնքան է առաջ գնում, որ ամէն մի հայկական յոբելեան բացվում է կոնդակի ընթերցումով։

Յետոյ խօսելով գրականութեան մասին, բանախօսը կանգ առաւ քննադատական գրականութեան վրա։ Այդ ճիւղի ցայտուն ներկայացուցիչ Լէօն իր քննադատականների մէջ կիրառում է նեղ-ազգային գաղափարը։ Նա չի հաւանում Շիրվանզադէի այն հերոսներին, որոնք ազգային իդէալ չունեն, որոնցից ազգը մի շահ չունի, որոնք բացասական տիպեր են։ Մինչդեռ նա վեր է բարձրացնում ազգային ցաւեր երգող բանաստեղծների, Ալ. Ծատուրեանին և Յովհ. Յովհաննիսեանին, ստորադաս համարելով Յովհ. Թումանեանին և Աւ. Իսահակեանին, որոնցից Յ. Թումանեանը գեղարուեստական խոշոր արժանիքներ ունի։

Այնուհետև անցնելով մեր գրականութեան հերթական հարցերին, բանախօսը ասաց, որ ամենից առաջ կարևոր նշանակութիւն է տալիս լեզուին, որովհետև լեզուն է հանդիսանում մի ազգի գոյութեան կռուանը։ Մեր լեզուն սկսվեց բարբառով, որից յետոյ ռուսահայերը գրեցին իրանց մի քանի բարբառներով (Պ. Պռօշեան, Գ. Սունդուկեան և այլք) և կամաց-կամաց զարգացրին գրական լեզու, որը այժմ հասել է Շիրվանզադէի կենսական լեզուին։ Սունդուկեանից յետոյ Շիրվանզադէն բամ հանեց մեր գրական լեզուն, և այդ տեսակէտից նրա արժանիքը անգնահատելի է։ Թէև նրա պիէսները ունեն պակասութիւններ, բայց նրա արածը մեծ գործ է, որ մեզ կապում է ապագայի հետ։

Թիւրքահայերն էլ ունեն իրանց գրականութիւնն ու գրական լեզուն, բայց ընդհանրապէս ռուսահայերիս գրականութիւնը և լեզուն աւելի կենսունակ և աւելի առողջ է, քան թիւրքահայերինը։

Գալով լեզուին, դասախօսը այն միտքը յայտնեց, որ մենք չը պէտք է վախենանք օտար բառեր գործածելուց, որովհետև մի-

այն այն լեզուն է կենսունակ, որը իր մէջ աներկիւղ ընդունում է օտար բառեր. իսկ այն լեզուն, որը վախենում է այդպիսի բառից, նա մեռնելու մօտ է։

Մեր գրականութիւնը իր վրա կրում է ռուս գրականութեան խոր, հզօր ազդեցութիւնը։ Եւ նա այդ ազդեցութեան տակ կարող է շատ զարգանալ՝ և նորանոր նուաճումներ անելով գեղարուեստի աշխարհում։ Ես չեմ հաւատում, ասում է դասախօսը, Թիւրքիայի վերածնութեանը, միայն ռուս քաղաքակրթութեան ազդեցութեան տակ մենք կարող ենք առաջադիմել։ Եւ եթէ մի-օր Ռուսիան համնի Թիւրքիայի հայաբնակ գաւառները՝ աւելի լաւ կը լինի մեր կեանքի և գրականութեան համար։

Դասախօսութիւնը վերջացաւ երեկ. ժամը 11½-ին։ Դահլիճում բաւական թւով ունկնդիր հասարակութիւն կար։ Ս. Ր.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ Պ. ԳՐ. ՉԱԼԽՈՒՇԵԱՆԻՆ*)

Մեծարգոյ պ. Չալխուշեան.

Բարեհաճել էիք № 65 «Մշակում» մի փոքրիկ դաս տալ մեզ՝ Ղլտճեանին կրկին հոգևոր կոչման մէջ ընդունելու դէմ բողոքողներիս Հարկաւ, եթէ «Աստուծոյ շնորհը և շունչը» միայն աշխարհականների ասածների մէջ կարող է լինել. եթէ արժանայիշատակ Սմբատ Շահազիզը Լազարեան ճեմարանի Նախակրթարանում «մեկնում էր ձեզ Աւետարանը», և «մարգարէտ արտասուքները թրջում էին ձեր մանկական թշերը», ինչու դուք եւ՝ քառասուն տարիներ անցնելուց յետոյ, բանաստեղծ Շահազիզի կենդանի պատկերի առաջ, աւետարանական գաղափարներ ու կարգապահութեան դաս չը տաք մի խումբ կղերականների, որ թէպէտ սովորելու անընդունակ, կարգ ու կանոն խախտող, բայց գոնէ ձեր երբեմնի հայախօս պարսիկ ընկերոջ օրինակից կը զգացուէին երևի և զղջման արտասուք կը թափէին ձեր սրտառուչ քարոզի ազդեցութեան ներքոյ։

Ներեցէք սակայն հարցնել, պ. Չալխուշեան. փոքր ինչ անյարմար դրութեան մէջ չէ՞ք զգում արդեօք ձեզ, երբ պատկերացնում էք Նախակրթարանի Նստարանի վրա մի 77-ամեայ Սուքիաս արքեպիսկոպոսի, եպիսկոպոս վարդապետների, որոնք, ինչ և լինեն, յամենայն դէպս Աւետարանի մեկնութիւնը նախակրթարաններում չեն ուսել, այլ եւրոպական համալսարաններում։ Թւում է, թէ զգում էք և դրա համար՝ «չէք համարձակվում եկեղեցու կրթեալ սպասաւորներին կարգալ և մեկնել Աւետարանը». այնու ամենայնիւ մեկնում էք. և մենք առաջին անգամ լսում ենք ձեզանից այն զարմանահրաշ յայտնութիւնը, թէ Բարաբբան արքայութիւն է մտել։ Եւ բոլորովին զինաթափ ենք լինում։ Եթէ արդար էին հրէաները, որ Յիսուս Քրիստոսին խաչ հանել և Յեսու Բարաբբային ազատ արձակել տուին, ինչ կասկած այլ ևս, որ մենք չարաչար սխալվում ենք և մեծ յանցանք ենք գործում, երբ Աւետարանի մէջ կարդում ենք՝ «Եթէ մեղիցէ քեզ եղբայր քո», մինչև յեօթանասնեկին եօթն անգամ Թողցես նմա... Բայց որ հայհոյեսցէ զՀոգին Սուրբ, ոչ ունիցի թողութիւն յաւիտեան...», և հետևեցնում ենք, որ արդարացի չէ ուրեմն եօթն անգամ վրէժխնդիր լինել և յաւիտեան ոխ պահել անձնական հակառակորդի, այն ևս ոչ թէ խակական, այլ կարծեցեալ հակառակորդի դէմ. իսկ առանց այլևայլութեան ներել Նրան, որ եօթանասնեկին եօթն անգամ անարգել է Ս. Հոգու շնորհը։

Զարմանալի չէ ապա, պ. Չալխուշեան, որ դուք «կորցնում էք մեր բոլոր բողոքները և ոչինչ չէք հասկանում...»։ Որքան յայտնի է, մենք միայն մի «ամենախոնարհ խնդիր» էինք մատուցել Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետին. բայց թող լինեն բողոքներ։ Քանի որ այդ բողոքները չէք հասկանում, փոխանակ տողերի միջից շատ բան կարդալու, որ, թոյլ տուէք համբաւնօրէն նկատել՝ խիստ էլ գովելի աշխատութիւն չէ, նեղութիւն կրեցէք որոնելու և գտնելու 1906 թ. մարտի 23-ին «Մշակի» № 63-ում տպված նամակը Էջմիածնից։ Մի վախենաք, այդտեղ արդէն չէ կարող կղերականութեան ոգին փչել. դրա գրողը կարգ եւ կանոն հասկացող մէկը չէ, այլ հայրապետական դիւանի խորհրդի անդամ, սինօդի անդամ, ուսումն. յանձնաժողովի անդամ և այլն և այլն Մատթէոս եպիսկոպոսը, այն ժամանակ դեռ Մատթէոս վարդապետ, բայց դարձեալ սինօդի անդամ և գրիչ վերցրած ի պաշտպանութիւն սինօդի այն կազմի, որի աւագ անդամն էր արդի Վեհափառ Հայրապետը։ Տեսէք ինչ է պատմում նա։

«Ալէքսանդրապոլի փոխանորդ Արսէն վարդապետը» իր իրաւասութեան սահմաններից դուրս մի թուղթ էր ուղղել սինօդին, «վերջինիս տալով մի շարք ածականներ...»։ «Սինօդը կարդալով այդ թուղթը և գտնելով վիրաւորական սինօդի համար՝ դիմեց Վեհափառ Հայրապետին (Տ. Տ. Մկրտիչ), խնդրելով սանձահարել հայհոյանքներ գործածել սիրող վարդապետին», և «Նորին Սրբութիւնը համաձայնեց սինօդի խնդիրը կատարել և արձակեց նրան պաշտօնից և դատապարտեց աքսորի»։ Ալէքսանդրապոլից պատգամաւորները էին եկել՝ խնդրելու, որ պատիժը մեղմացվի, «երբ պօստը ստացվեց, ուր կար մի ծրար Արսէն վարդապետից»։ Ծրարը բացվեց և նրա պարունակած թուղթը «կարդացվեց պատգամաւորների ներկայութեամբ, ուր բանիմաց վարդապետը (պատիժ սահմանող հայրապետական) կոնդակն անուանել էր խղճուկ, ուր գրականապէս յայտնել էր՝ ղէն եմ ձգում այս փարաջան, որի ներկայութիւնը իմ մէջ զզուանք է յարուցանում դէպի այդ հաստատութիւնը (խօսքը Էջմիածնի մասին է)»։

Արդ, թէպէտ Արսէն վ.-ը մնաց անպատիժ, նորանոր սխրագործութիւններ կատարեց և կրկին ու կրկին անգամ Ներման արժանացաւ... այնու ամենայնիւ նոյն թւականի սեպտեմբերին ղէն ձգեց փարաջան։ Այժմ կրկին հագցնում են նրան այդ փարաջան, որ երբ սիրտն ուզէ՝ դարձեալ ղէն ձգէ, և մենք բողոքում ենք։ Իսկ դուք, պ. Չալխուշեան, ելել պախարակում էք մեզ՝ մեր կղերական ոգին, հայոց եկեղեցու կարգականոնի խախտումը մեր ձեռքով։

Լաւ հաշիւ տուե՞լ էք ձեզ, թէ ինչ էք անում։ Ցարգում ենք ձեզ և գնահատում ձեր հանրօգուտ գործունէութիւնը, ձեր բազմիցս ապացուցած նախանձախնդրութիւնը ազգային հաստատութեան պատւի ու բարգաւաճման համար։ Սակայն պա՞րզ է ձեզ համար արդեօք թէ ինչ է նշանակում ղէն ձգել փարաջան, այն փարաջան, որ հագել են ս. Մեսրովբն ու Գր. Նարեկացին, Շնորհալին ու Գր. Տաթևացին, որ 16 դարերի անօրինակ նահատակութեան, արեան ու կրակի միջից իր ուսերի վրա պատւով դուրս է բերել հայ հոգևորականութիւնը։ Քաջալերել, որ ղէն ձգեն ու կոխկրտեն սրբազան քէֆները տալիս է... ինչ իրաւունքով։ Հայ հոգևորականի վերարկուն ջնջօ՞ց է ինչ է։ Դուք պահանջում էք, որ մեր կղերական ոգին դուրս վտարվի Էջմիածնից, և մանի այնտեղ նա, որի մէջ փարաջան «զզուանք է յարուցանում դէպի այդ հաստատութիւնը»։ Ի՞նչ ջերմեռանդ զգացումն է խօսում արդեօք ձեր մէջ այդ դէպքում և ո՞ր արդաբախոհ գիտակցութիւնը։

Էջմիածին — Կարապետ եպ.

(Կը շարունակվի)

*) «Audiatur et altera» pars սկզբունքի համաձայն, տեղ ենք տալիս, անփոփոխ, Կարապետ եպիսկոպոսի ներկայ գրութեան։ Խմբ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

I

Նորից մռայլ ամպերը կուտակվում են թշուառ Պարսկաստանի երկնակամարի վրա։ Ճիշդ է, երբեմն այդ մռայլութեան պատռուածքներից վայրկենապէս արտացոլում են արևի վախկոտ ճառագայթներ, բայց դրանք խաբուսիկ ցոլքեր են, որ չեն կարող առաջն առնել մօտալուտ փոթորիկների... Երկրի մասում ծայր տուած խառնակութիւնները՝ անմիջապէս իրանց արձագանքն են գտնում բոլոր մասերում, և հեռու չէ այն ցաւալի վայրկեանը, երբ համատարած հրդեհը պիտի ճարակի ողորմելի Իրանի ամբողջութիւնը։ Ոչ սկեպտիկ—յոռետեսութիւն է պէտք այդերկրի բացատրելու ապագայի երերադարձութիւնը, ոչ էլ «Հաբուլ-Մաթինի» լաւատեսութիւնը, որ խաղաղ Հնդկաստանի կրծքում բազմած, պանիսլամիզմի երազուն «Նանիկներով» օրօրում է իր ընթերցողներին, սաստի պզպըձակային յոխորտանքներ ուղղում եւրոպական՝ քրիստոնեայ քաղաքականութեան և յորդորում Իրան-Թուրանի «կենսունակ» ժողովուրդներին, վայրկենապէս դէն շպրտել դարերի թմրութիւնը, մի ցնցումով ոտքի կանգնել, մի կողմ հրել ինքնակոչ եւրոպացիներին, վերականգնել իսլամի փառքը, Իրան-Թուրանի նախկին հզօրութիւնը... Երանի՜ այնոցիկ՝ որ հաւատան... Սակայն իրական փաստերը բոլորովին այլ նշաններ են ցոյց տալիս։ Ղաշղայների և բէլուջների խլրտումները շարունակվում են, բախտիարներն անհանգստութեան նշաններ են ցոյց տալիս, անդադար ժանդարմներ, պարսկական կոզակներ, Թնդանօթներ, պուլեմյոտներ են ուղարկվում Համադան և Սուլթանաբադ. նշանակում է՝ այնտեղ էլ խլրտումներ կան. Խամսայի հզօր Զանջա-խանի և Սալար-ուդ-Դովլէի եղբայր՝ Զանգեանի Նահանգապետի՝ միջև լուրջ տարաձայնութիւններ են ծագել. Զանջա-խանը զէնքի տակ է կոչում իր ձիաւորներին. լուրեր են տարածվում, թէ Սալար-ուդ-Դովլէն Շվէյցարիայից վերադառնում կամ վերադարձել է նորից Պարսկաստան, շարունակելու իր աւանտիւրան. թիւրքերը որոշել են նորից գրաւել Պարսկաստանի սահմաններում այն ամուր դիրքերը, որ բալկանեան պատերազմի առիթով ժամանակաւորապէս թողել էին. Մակուի խանութեան մէջ ևս ինչ-որ տարօրինակութիւններ են նկատվում. Չը նայած Մաքու-Թաւրիզ-Կոյլի խանը մօտ ժամանակներս այցելեց Կովկասի փոխարքային, բայց եւրոպական թերթերում տարածված է, որ գերմանական կառավարութիւնը նրա տրամադրութեան տակ է դրել 17 վագոն ռազմամթերք... Թաւրիզի հակասահմանադրական ժողովուրդը մոզական գաւազանի մի հարուածով անակնկալ սահմանադրական է դարձել և հազարաւոր նամակներով դիմում է գերմանական նորընծայ հիւպատոսարանին և բողոքում Սուջաուդ-Դովլէի կուսակալի դէմ, որ, երբ թէ՝ նա արգելք է դառնում իրանց՝ մէջլիսի ընտրութեան մասնակցելուն։ Այս բոլորի նշանները պարզապէս ցոյց են տալիս, որ ոչ շատ հեռու ապագայում մի նոր և ահեղ փոթորիկ է պայթելու այս ողորմելի երկրի յարափոփոխ և բազմատանջ ժողովրդի գլխին։ Թող «Հաբուլ-Մաթինի» խմբագրութիւնը ապահով Հնդկաստանում բազմած, իր պանիսլամիզմի լաւատես պարկապզուկը փչէ և խաւար ամբոխին բոլշեական ոգևորութիւն և յոյսեր ներշնչէ... Մար

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Անգլիական, գերմանական, աւստրիական և ֆրանսիական շատ լրագիրներ աննպաստ տոնով յօդուածներ են տալիս Ռուսաստանում կատարվող դէպքերի մասին։

◆ Ստօկհօլմից հեռագրում են «Рѣчь»-ին. «Պարսկական ժանդարմերիայի պետ Եոլմարսոնը եկաւ 6 ամիս արձակուրդով, այցելելով Պետերբուրգ։ Պարզվել է, որ Ռուսաստանը կամենում է աւելացնել ժանդարմերիան մինչև 12,000 մարդ՝ պայմանով որ կօզակների բրիգադան բաղկացած լինի 5000 մարդուց ռուս օֆիցէրների հրամանատարութեան ներքոյ։

◆ Բրիւսէլից հաղորդում են, որ յայտնի պատգամաւոր Էմիլ Վանդերվելդը մեկնում է Ֆինլանդիա, ուր ալկոհոլիզմի մասին դասախօսութիւններ է կարդալու։

◆ Մեքսիկայից հեռագրում են, որ այնտեղ դրութիւնը դառնում է վըտանգաւոր։ Միացեալ-Պետութիւնները զօրահաւաքի են ձեռնարկել։ Մեքսիկանցիք մեծ պատրաստութեամբ դիմելու են յարձակման։

◆ Պարիզից հեռագրում են, որ բժ. Կալմէտը ժուռնալիստների միութեանը նուիրեց 100,000 ֆրանկ՝ հաստատելու երկու մահճակալ սանատօրիայում իր հանգուցեալ խմբագիր եղբօր յիշատակին։

◆ Պէկինից հեռագրում են, որ պետական եկամտով դեֆիցիտը կազմում է 109 միլիոն դոլլար։

◆ Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ Թիւրքաց հասարակական կարծիքը շատ նպաստաւոր է տրամադրված Լիվադիա պատուիրակութիւն ուղարկելու առիթով։ Տրամադրութիւնը Ռուսաստանի հետ մերձեցում կապելու կողմն է։ Քաղաքական այդ նշանակութիւնը աւելի է այն հանգամանքից, որ Լիվադիայում է նաև ռուսաց դեսպան Գիրսը։

◆ Կ. Պոլսից հեռագրում են. «Հրաժարական տուեց հայոց պատրիարքը։ Նրա դէմ արշաւանք էին վարում «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան անդամները, դժգոհ լինելով պատրիարքի վարմունքից պարլամենտի ընտրութիւնների ժամանակ։ «Ազատամարտում» տպված է խիստ յօդուած ընդդէմ պատրիարքի։ Պաշտպանութիւն չը գտնելով ազգային վարչութեան քաղաքական ժողովից, պատրիարքը հրաժարական տուեց»։

◆ Մեքսիկայից հեռագրում են, որ Հուէրտայի զօրաբանակը, թւով 40,000 զինւոր, անցաւ հակառակորդի կողմը։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—12 ժ. 8 ր. ցեր., հասնում է Աղստաֆա 2 ժ. 11 ր., Գանձակ 4 ժ. 23 ր., Եւլախ 5 ժ. 43 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 56 ր. եր., Բագու 11 ժ. 50 ր. գիշ.: Պօստատար գնացքը № 4—10 ժ. 20 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 1 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 7 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 56 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 40 ր. առ., Բագու 3 ժ. 22 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 25 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 49 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 22 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. առ., Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 58 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 12—4 ժ. 5 ր. ցեր., հասնում է Աղստաֆա 6 ժ. 48 ր. եր., Գանձակ 9 ժ. 32 ր., Եւլախ 11 ժ. 17 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ 3 ժ. 33 ր., Բագու 7 ժ. 25 ր. առ.: Խառն գնացքը № 22—4 ժ. 58 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 9 ժ. 46 ր. առ., Գանձակ 2 ժ. 15 ր. ցեր., Եւլախ 4 ժ. 58 ր. ցեր. Հաջի-Կաբուլ 11 ժ. 34 ր. գիշ., Բագու 5 ժ. 4 ր. առ.:

ԲԱԹՈՒՄ.—Պօստատար գնացքը № 3—9 ժ. 54 ր. առ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 59 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 7—2 ժամ 18 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլովօ 5 ժ. 35 ր. եր., Բաթում 12 ժ. 48 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 9—8 ժ. 53 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 4 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 1 ր. առ.: Խառն գնացքը № 21 (մարդատարի սրահներով այրանքների համար)—2 ժ. 59 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 9 ժ. 3 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 10 ր. գիշ.: Արագ գնացքը № 5—3 ժ. 16 ր. եր., հասնում է Միխայլովօ 11 ժ. 15 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 33 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պօստատար գնացքը № 4/3—12 ժ. 56 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրապոլ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 11 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 38 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 24/25 (IV կարգի վագոններով)—10 ժ. 58 ր. առ., հասնում է Ղարաքիլիսա 9 ժ. 20 ր. գիշ., Ալէքսանդրապոլ 4 ժ. 18 ր. առ., Ալագեազ 10 ժ. 8 ր. ցեր., Ուլուխանլու 1 ժ. 18 ր. ցեր., Նախիջևան 8 ժ. 18 ր. եր., Ջուլֆա 10 ժ. 13 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 18/17—6 ժ. 58 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 1 ժ. 57 ր. գիշ., Ալէքսանդրապոլ 5 ժ. 19 ր., Էջմիածին 10 ժ. 21 ր., Ուլուխանլու 10 ժ. 49 ր., Երևան 11 ժ. 42 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 14/13—11 ժ. 13 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 6 ժ. 14 ր. առ., Ալէքսանդրապոլ 9 ժ. 41 ր. ցեր., Կարս 1 ժ. 8 ր. ցեր.:

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—7 ժ. 28 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 5 ր. առ., Բօրժոմ 12 ժ. 48 ր. ցեր.: Մարդատար № 19/20—3 ժ. 20 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 51 ր. ցեր., Բօրժոմ 8 ժ. 26 ր. երեկ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—7 ժ. 41 ր. եր. Պօստատար գնացքը № 3—8 ժ. 58 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 7—1 ժ. 42 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 21—2 ժ. 17 ր. գիշերվայ: Մարդատար գնացքը № 11—10 ժ. 5 ր. առ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Պօստատար գնացքը № 4—9 ժ. 30 ր. երեկ.: Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 55 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 10—9 ժ. 51 ր. առ.: Խառն գնացքը № 22—3 ժ. 55 ր. գիշ.: Արագ գնացքը № 6—11 ժ. 8 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պօստատար գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 21 ր. եր.: Խառն գնացքը № 26/27 (IV կարգի վագոններով)—4 ժ. 41 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 18/17—8 ժ. 28 ր. առ.: Մարդատար (Կարսից) գնացքը № 16/15—6 ժ. 58 ր. առ.:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—10 ժ. 28 ր. եր.: Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 25 ր. առ.:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 Թ.

(Պուշկին, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ն Ե Ր Ը

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներաւմութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. Ներքին ջղային և երեխայոց հիւանդութ.:

Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.:

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի հիւանդութ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վիրաբուժութեան և միզառեռ. հիւ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԵՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—41

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեօնովսկայա փող., № 18 (Վորոնցովի արձանի մօտ) առանձնապէս հիւանդների համար յարմարեցված բնակարանում. Բժշկի բնակարան Սեմեօնովսկայա, № 16.

(չ.ու.կ.) 804. 100—86

Բժ. Ե. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ընդունում է մարսողական—մննդառութեան խանգարումներից (գերութիւն, սակաւաբիւնութիւն, արտէրիօսկլէրօզ, յօդացաւ, պադագրա), մալարիայից և տուբէրկիւլօզից տառապողներին։

Պարիզի պրօֆ. Mathieu-ի կլինիկայից։

Առ. ժ. 9—11-ը ◆ երեկ. ժ. 5—7-ը։

Հասցէն՝ Михайловск. пр. 86. Телеф. 765.

(Ե. ու. կ.) 400. 100—1

Բ Ժ Ի Շ Կ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՓՈԽԱԴՐՎԵՑ Նոր բնակարան Սօլօլակում, Բէբուտովսկայա փող. № 38.

Ներքին և երեխաների հիւանդ., մասնագէտ ստամոքսային և աղիքային հիւանդ.։ Էլէքտրօտէրապիա։ Ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—11-ը և երեկ. ժամը 5—7-ը։

Տէլէֆօն № 388.

(Ա. Օ.) 112. 100—58

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԱՐԵԱՆ ՊԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐԻ

Մ Ի Ա Ց Է Ք!

Օգնութիւն փնտռեք միայն Ձեր օրգանիզմի

ինքնապաշտպանութեան մէջ, որին հասնել կարող էք սննդառութիւնը ուժեղացնելով։ Այդ նպատակին հասնելու համար Դուք պէտք է ամրապնդէք Ձեր ամբողջ օրգանիզմը, ընդունելով ամենալաւ ամրապնդող, արիւնը վերանորոգող և սննդարար միջոց՝ Բ ի օ մ ա լ ը։ Վերջինս պարունակում է երկաթ, ֆօսֆոր, կիր և մալտօզա, և սնուցանում է մարմնի բոլոր հիւսուածքները օգտաւէտ և առատ սննդով։ Ոսկորները և մկանունքները ամրանում են, ջղերը ձեռք են բերում ուժեղ դիմադրութիւն, արեան կնդակների թիւը աւելանում է, արիւնը թարմանում։ Կեղծիքներից զգուշացէք։ Ծախվում է դեղատներում և դեղավաճառ խանութներում, գինը 1 ր. 50 կ. և 85 կ., երկաթախառն կամ կրախառը՝ 1 ր. 80 կ. և 1 ր.։ Գրականութիւնը ուղարկում է «Աւտօսիլ» Ընկերութիւնը Բերլինում և Վիենայում։ Ֆաբրիկային կլէյմօն՝ «Երկու լծզուկ»։

(Вли. 25085)

Կ Օ Ջ Օ Ր Ո Ւ Մ

մի շինութեան մէջ տրվում է վարձով բակալէյնի խանութ կահկարասիքով, տրակտիր, մսի խանութ, փուռը, բնակարաններ, բաղկացած 1, 2, 3, 4 և 5 սենեակից։ Հարցնել՝ Միխայլովսկի պրօսպեկտ, № 110, տանտիրոջը, օրվայ 4—6 ժամը։

(Ե.ու.) 386. 3—2

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ“ ՖՕՆԴԻ

հետևեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
3) ԿԱՑԷՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Աւ. Ահարոնեանի » — 50 կ.
4) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յօբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալբոմ) 1 ր.
5) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

ՄԱՐՄԱՐԵ-ՄՕԶԱՅԻԿ և ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

Բ. Պ. ՎԻԼԼԱՅԻ

Թիֆլիս, Միխայլովսկի պր., № 63, սեփական տ.։ Տէլէֆօն 6—20.

ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ

մարմարեայ, քարէ եւ մօզայիկ աշխատանքների համար:

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

պատրաստի արձաններ լաբրադօրից և տեղական կարրարեան մարմարից։

ծեփումն շինութիւնների ֆասադի—արհեստական քարով։

(չ.ու.կ.) 271. 10—8

ԴԻԼԻՋԱՆՈՒՄ մայիսի 4-ին նշանակված է

աճուրդ ամառվայ սէզոնի համար, ռոտօնդայի նորակառոյց և անտառի բուֆէտների համար։ Ցանկացողները հրաւիրվում են մասնակցելու աճուրդին յիշեալ օրը բանաւոր և փակ ծրարներով։ Խորհուրդ

(Օ. Մ.) 368. 4—4

Գ. ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆ

ԷՍՔԻԶՆԵՐ

14 պատմուածք, 186 երես։

Վաճառվում է Թիֆլիսի գրախանութներում։

Գինն է 50 կոպ.։

(Օ. Մ.) 390. 5—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный